

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ○

پنجابی زبان تے ادب

(پنجابی اختیاری)

نوویں دسویں جماعت لئی

پنجاب کریم کولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور

جملہ حقوق بحق پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور محفوظ ہیں۔ تیار کردہ پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور
اس کتاب کا کوئی حصہ نقل یا ترجمہ نہیں کیا سکتا اور نہ ہی اسے ٹیپ، گائیڈ، فیکس، خلاصہ جات، نوٹس یا الیڈاوی کتب کی تیاری میں استعمال کیا جاسکتا
ہے۔ اس کتاب کا مسودہ شعبہ نصاب و فاقی وزارت تعلیم حکومت پاکستان اسلام آباد کی زیر نگرانی تیار ہوا۔
بموجب مراسلہ: F-8-2/98-UR مورخہ 5 اپریل 1999ء۔

فہرست

نمبر شمار	عنوان مصلی اللہ	مصنف	صفحہ نمبر
	(حصہ نثر)		
1	ذات نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی رحمت جھڑیاں	قدر آفاق	2
2	لمیاں اڈیکا	فرخندہ لودھی	5
3	قائد اعظمؒ بارے کچھ یادگار واقعے	حمید اُلفت ملغانی	10
4	آسرا	پروین ملک	12
5	حضرت نوشہرہ بیگمؒ	ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد	15
6	بُن کوئی دیوانہیں بلدا	کبکشاں ملک	17
7	غازی علم الدین شہیدؒ	ممتاز بلوچ	19
8	واپسی	حسین شاد	22
9	ساڈاویب - ساڈا ورثہ	راجا رسالو	27
10	قصہ اک طوطے دا	ڈاکٹر سید اختر جعفری	30
11	ٹھنڈا	مسرت کلانچوی	33
12	ساڈا ماحول	غلام دستگیر ربانی	39
13	ہمت کرے انسان تے۔۔۔	تاج محمد	41

(حصہ نظم)

1	حمد	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	45
2	نعت	حفیظہ تاب	47
3	کافی	شاہ حسینؒ	48
4	ابیات باہو	سلطان باہو	49
5	کرکتن ول دھیان گروے (کافی)	سید بلھے شاہؒ	50
6	غفلت نامہ	شاہ مراد خانپوری	52
7	کلام وارث شاہؒ	سید وارث شاہؒ	53

54	ہاشم شاہ	دوہڑے	8
56	خواجہ غلام فرید	استغفار (کافی)	9
57	مولوی غلام رسول عالمپوری	حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب	10
58	مولانا بخش کشتہ	غزل	11
59	پیر فضل گجراتی	غزل	12
60	حکیم شیر محمد ناصر	غزل	13
61	غیر ابو ذری	عید	14
63	شریف گنجابی	غزل	15
64	احمد ظفر	امن	16
66	احمد رازی	میں خیراں مڑگاں دیں دیاں	17
67	ڈاکٹر رشید انور	شہید دی ماں	18
69	عارف عبد المتین	غزل	19
70	منیر نیازی	غزل	20
71	روف شیخ	دیس پیار	21
73	سلیم کاشر	اک طالب علم دی دعا	22
74	نادر جاجوی	وطن آہنا رہے سلامت	23
75	انور مسعود	کبھڑے پاسے جاواں	24
77	غلام رسول شوق	سکھ سنبھرا	25
79	اقبال سوکڑی	غزل	26
80	ڈاکٹر شہباز ملک	زرعتی گیت	27
82	اکرام مجید	غزل	28
83	ڈاکٹر محمد یونس احقر	غزل	29
84	ڈاکٹر انعام الحق جاوید	بکرا منڈی	30
86		فرہنگ	

مؤلف: ☆ ڈاکٹر سید اختر جعفری ☆ ڈاکٹر سید اختر حسین اختر (مرحوم) ☆ ڈاکٹر ناہید شاہد (مرحوم)

ایڈیٹر: ☆ نانکھ صدف ☆ نگران طباعت: ☆ محمد اشرف رانا

ناشر: مطبع:

تاریخ اشاعت ایڈیشن طباعت تعداد اشاعت قیمت

حصّٰث

ذات نبی دی رحمت جھڑیاں

اللہ تعالیٰ نے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں قرآن حکیم وچ ”رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ“ آکھ کے وڈیا یا اے۔ یعنی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ذات سارے جہانناں لئی اللہ دی رحمت دا وسیلہ اے۔ حضور اکرمؐ نے اللہ پاک دا پیغام تے قرآن حکیم دا اک اک لفظ لوکاں تک پہنچایا اے۔ قرآن پاک دی عملی تفسیر اپنے عمل راہیں پیش فرمائی تے اپنی امت نوں اسلامی اصولاں اُٹے چلن دا سوہنا درس دتا۔ اسلام ہر انسان دی قدم قدم تے رہنمائی کردا اے۔ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے حیاتی دے ہر شعبے وچ اپنی امت نوں اپنے عملی نمونے راہیں اسلامی اصول سکھائے تے اخلاقی لحاظ نال اپنے صحابیوں دی بوہت سوہنی تربیت فرمائی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا اخلاقی تے عملی نمونہ بوہت اچھا سی جس دی وڈیائی قرآن کریم وچ وی بیان ہوئی اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنے آخری حج دے خطبے راہیں، پہلاں توں چالو، غلط رساں رواجاں نوں ختم کرن دا اعلان فرمایا۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی عملی تعلیم دے کجھ نمونے انج نیں :-

مساوات محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

ہجرت توں بعد 8- ربیع الاول 13 نبویؐ، پیر والے دن، حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے کجھ جاں نثاراں نال قبا دے مقام تے اپڑے۔ جہیز امینہ منورہ توں تن (3) میل دُوراں۔ استحقے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں چودھاں (14) دن قیام فرمایا تے صحابہ کرامؓ دی صلاح نال مسجد قبائلی۔ مسجد دی تعمیر ویلے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مساوات محمدیؐ دا عملی نمونہ پیش کیتا تے صحابیوں نال رل کے مزدوراں ہار اٹاں گاراڈھوندے رہے تے مدینہ منورہ پہنچ کے جدوں مسجد نبویؐ دی تعمیر دا ویلا آیا تاں اوہدی اُساری لئی وی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مزدوراں والے کپڑے پائے ہوئے سن تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسجد نبویؐ دی اُساری وچ حصہ لین والے صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے حق وچ ایہہ دُعا فرما رہے سن:

”یا اللہ! صلی زندگی تاں بس آخرت دی زندگی اے۔“

”یا اللہ! انصار تے مہاجرین دی بخشش فرما۔“

مساوات محمدیؐ دا اک نظارہ اوہوں ویکھن وچ آیا جدوں موتہ دی جنگ واسطے جمادی الاول 8ھ وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم و لشکر موتہ دے حاکم شرجیل بن عمرو غسانی نوں سزاوین لئی بھیجیا جیسے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا خط لے جان والے اسلامی قاصد حضرت حارثہ بن عمیر اُزدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوں شہید کر دتا سی۔ تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا ایہہ لشکر تھیار لاکے تیار ہو گیا۔ تاں حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایس دی سالاری حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ نوں عطا کیتی تے فرمایا کہ جیکر حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید ہو جان تاں جند احقرت جعفر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن ابی طالب نوں تھادینا۔ بے اوہ دی شہید ہو جان تاں فیر تھادے سردار حضرت عبد اللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہون گے تے اوہناں دی شہادت پچھوں جس نوں وی مرضی اپنا سالار بنا لیا جے۔ ایس لشکر دے سالار حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ کسے زمانے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے غلام رہ چکے سن۔ لوک حیران سن کہ اک غلام نوں لشکر دا سالار

کیوں بنایا گیا ہے جد کہ حضرت جعفر بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورگے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم وی ایس کم لئی موجود سن۔ ایہہ چرچے ہوندے رہے پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا حکم اسلامی مساوات، عدل تے انصاف دا اُچھاتے سچا نمونہ سی۔ ایسے طراں دے مخالفانہ چرچے اکواری او دوں سائے آئے۔ جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اپنی زندگی دا آخری لشکر حضرت اُسامہ بن زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ دی سالاری وچ بھیجسن دا حکم وچ سارے مہاجر اُنوں وی شامل ہون دا حکم ملیا سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں پتا لگا تاں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں منبر تے کھلو کے خطاب کیتا تے فرمایا:

”گجھ لوکاں نے زید بن حارثہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) دی سالاری بارے وی شکایت کیتی سی۔ رب دی سونہ! اُسامہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) امارت تے سالاری دے مستحق نیں تے اوہ تہاڈے نیکاں وچ گئے جان دے نیں۔“ ایہہ خطبہ ارشاد فرما کے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے گھر تشریف لے گئے۔ انج آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اسلامی مساوات، عدل، انصاف تے حق داری دے ستھرے نمونے پیش فرمائے۔

ایثار بھائی چارا

قرآن حکیم وچ مسلماناں نوں ”بھائی بھائی“ آکھیا گیا اے۔ جیہڑے لوک اللہ دے رستے وچ اپنے گھر بار چھڈ کے مدینہ منورہ اُپڑے سن اوہ سب مہاجر اکھوائے تے اوہ مسلمان جیہڑے پہلے توں مدینہ دے وسیک سن انصار اکھوائے۔ سارے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم بھائیوں مالدار نہیں سن سکوں بھیتاں دا راز گزرا ای ہوندا سی۔ پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی تربیت، رحمت، تے برکت نال ایہہ سارے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دل دے بڑے نخی، اسلام دے سچے عاشق تے اپنے مسلمان تے مہاجر بھائیوں لئی مال تے جان پیش کرن والے سن جدوں کوئی مہاجر بھائی اتواراں تے تیراں توں بچ کے، بھٹکھا تے مدینہ شریف چھڈ اتاں ہر انصاری وی ایہو سہہ ہوندا کہ آؤن والا مہاجر بھائی ادھ دے کول ای ڈیرا لاوے۔ اتھوں تیک کہ منگ کرن والیاں وچکار کئی واری قرعہ پا کے فیصلہ کرنا پیندا۔ جیہدے حق وچ فیصلہ ہو جاندا اوہ چائیں چائیں اپنے مہاجر بھائیوں گھر لے جاندا۔ تے اپنے مکان، سامان، روپیہ پیسہ، بھوس بھٹھا۔ گل کیہ جے ہر شے وچوں آؤھا جھہ اوہنوں وند دیندا۔ تے اوہنوں پروہیاں وانگ رکھدا۔ نالے اپنے چنگے بھائیگاں اُتے مان کردا تے رب دا شکر کردا کہ اک دینی بھائیوں اوہدا بھرا، ساتھی تے حصے دار بنایا گیا اے۔

اوہد مہاجر اُنوں، بھائیوں انصار دا ہر گھر ”پروہن چاری گھر“ سی لیکن ایہہ اک دودن دی گل نہیں سی۔ ایس لئی پکے انتظام دی لوڑ سی۔ بوہتے مہاجر بھائیوں بڑے غریب سن، پرہے سن بڑے جی دار تے اوہ ہتھیں کار کر کے کھان دے عادی سن۔ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں خیال فرمایا پئی مہاجر اُنوں تے انصار دے وچکار بھائی چارے دا جیہا رشتہ قائم کیتا جائے جیہڑا سکیاں توں وی ودھ ہووے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے گھر اکٹھے ہون لئی فرمایا۔ مہاجر پختا (45) سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں فرمایا: ”ایہہ تہاڈے بھرائیں۔“

فیر آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اک انصاری تے اک مہاجر نوں وکھرا کر کے فرماندے: ”تکسین دونوں بھراؤ“ تے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نے وی مہاجر بھائیوں نوں سچے سچ دے بھرا بنا لیا۔ اوہ مہاجر اُنوں اپنے اپنے گھر لے گئے تے ہر اک نے، ہر اک نوں اُدھ دا حصے دار من کے اپنے کول رکھیا۔

حضرت عبدالرحمن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن عوفؓ نوح حضرت سعد رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن الربیع انصاریؓ وابھرا بنایا گیا سی۔ جدا وہاں نوح اڑھے مال دی پیش کش کی تھی گئی تاں اوہاں نے حضرت سعد رضی اللہ تعالیٰ عنہ واشکر یہ ادا کر دیاں آکھیا: ”میںوں کسے شے دی لو نہ میں۔ میںوں ٹسیں بازار دا رستہ دس دیو۔“ تے انج اوہاں تجارت شروع کر دی۔ اللہ پاک نے کاروبار وچ اپنی برکت پائی کہ حضرت عبدالرحمن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن عوف تھوڑے ای عرصے وچ مدینہ پاک دے کامیاب تے خوشحال تاجراں وچ شمار ہون لگ یے۔

مشق

- 1- ایس سبق دے چائن وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے پیغام نونوں اپنے لفظاں وچ بیان کرو۔
- 2- حضرت عبدالرحمن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن عوف عرب دے مشہور تاجر کویں بنے؟
- 3- کالم الف دے اُدھورے فقیریاں نونوں کالم ب دے اُدھورے فقیریاں نال ملا کے مکمل جملے لکھو۔

لمیاں اڈیاں

پڑھیا لکھیا ہونا حیاتی و اشباب اے۔ جیہد اول ایس پاسے رُجھ گیا، اوہدے لئی چنگا بھلا عذاب ہون دے نال نال اک سوادی سفروی اے۔ اجیہا سواد کوئی اُن پڑھ نہیں چکھ سکدا۔

صادق جدوں لاہور نہیں سی آیا۔ اوہنوں دُنیا داپتا ای نہیں سی۔ بچے جیسے قصبے وچ رہندیاں اوہنوں ایہہ احساس وی کدے نہیں سی ہویا پئی اوہ پنڈ وائے۔ اوہناں دا چنگا کھانا داپنیدا گھری۔ نانا پنواری، دادا سکول ماسٹر تے پچھلے مال وچ کلرک۔ واہ واہتھ شتھ مارلیندا، پڑھے لکھے چٹ کپڑے اکھواندے۔ نانے داوے ایسے قصبے وچ خورے کپڑیاں پٹھیاں توں دسدے آرہے سن۔ ایس لئی قصبے دی وسوں وچ اوہناں دی اک تھاں سی، اک سیہان سی۔ خانوادے دے بابے تے۔۔۔۔۔ پڈھیاں سیانیاں بڑا اتھو کے آکھدیاں۔ ”دھ دھ دھ ہوندا اے تے پانی پانی۔ اوہناں دے خانوادے وچ آج تک نہ کوئی باہروں آئی تے نہ کوئی گئی۔ ساڈے لہودی لہر خدھ لگی آرہی اے۔“ ساکا چاری اندرواندی۔ میری دھی تیرے گھر تے تیری بھین میرے گھر۔ نہ کوئی رنڈی رونا، نہ کسے نال اٹ کھڑکا۔ امن چین نال حیاتی لنگھ دی۔ تھوڑی بوہتی اک دو بے کولوں شکایت ہوندی وی تے کسے ویلے تے مک جاندی۔ وگدے پانی نوں بھانویں کتاں ڈانگ سونا مارو۔ اوس تے وگدیاں ای رہنا ہوندا اے۔ صادق دے گھر برادری وچ ایہہ بڑی مان والی گل سی۔

ریت دے مطابق صادق اپنے بال پئے توں ای اپنے مامے دے گھر منگیا گیا سی۔ جیوں جیوں وڈا ہوندا گیا۔ لائق فائق ہوندا گیا۔ منک دے وڈے تے اُچھے کالج وچ داخل ہون دی وجہ کر کے، تے اُنج وی طبیعت داروایتی گھفامٹی لہہ گیا۔ پینٹ شینٹ، بوٹ جراباں پاکے جدوں انگلیں، ساکیں ملن جانداتے سیر، پھنچیر، ملویر وغیرہ خیاراں دے ساہ سنگھڑان لگ پیندے۔ رُبت نے مونہہ مہاندراوی سونا دتا سی۔ برادری وچ ویہ شادی، تیل مہندی دے موقعے تے اوہدا بوہتا جان نہیں سی ہوندا۔ کیوں جے اوہ پڑھا کل ہون دے نال نال گچھ شرمائل وی سی۔ پرفیروی جد کدی بوہتے سکے تے نیزے دے کرن داویا ہوندا تے اوہ بھانویں سدے نوں کتاں وی نالدا، پر جانا پئے ای جانا۔ اوس ویلے اوہدے پودی دھون آکڑی ہوئی دُوروں دسدی۔ اکھیاں چمک رہیاں ہونداں ماں تے مامے دیاں ٹوہراں ویکھن والیاں ہونداں دُور نیزے دیاں ساکنیاں نوں سنا کے آکھدیاں۔

”شالا، جوانیاں مانے، جیوند ارہوے۔ اک اے پرکھل وچ دیوا۔ ماں دے کلیجے ٹھنڈرہوے۔“

صادق دی منگیت سڈھی جی عام گھر یلو گوی سی۔ ناں سی نسیم بیگم۔ نسیم بیگم عرف رُبت جوانی، مایاں دی ستویں اولادی۔ اودوں پہلاں دو بھیناں تے چار بھرا اکڑ کچھڑ رُبت دے کے کھوہ لیندا رہیا۔ ایسے کر کے جداوہ تھی، صادق دے مامے اوہدا ناں رُبت جوانی رکھیا۔ مامے مامی دوٹواں رل کے بھین دی جھولی پاندیاں آکھیا:

”لے بھین! ایہہ میرے وٹوں تینوں خیرای۔ تیری ہو کے جیوندی رہوے۔“

صادق دی عمراوس ویلے باراں (12) تیراں (13) دَرہیاں دی سی۔ گچھ نہیں سی پتا منگنی دا مطلب کیا اے؟ ویہ تے دُور دی گل سی۔

ماں پیو نے وی ایہ سوچدیاں پئی ٹوئہ جوان ہون وچ آجے چر اے منڈے ٹوں پڑھائی ول لاچھڑیا۔ تے پڑھائی وچ ہے وی اوہ چنگا سی۔ رت جوائی دے مگر فیر بھین بھرانوں دی چوکی لین لگ گئی۔ سارے جیون جو گے ہوئے۔ اوہ کتے بھین بھراٹواں ٹوں کھڈوندی، ساٹھدی ہوئی اپنی ہور ہی سی۔ اپنے ویاہ شیاہ بارے سوچن دا اوہنوں ویہل وی گھٹ ملد اتے نالے لوڑ وی کیہی۔ برادری وچوں سب توں سوہنے تے سب توں لائق منڈے نال اوہ منگی ہوئی سی۔ کوئی بولی مارے یا پتا گاوے۔ اوہدی جی ٹوں۔

پوہ ماگھ دے دن، کڑا کے داوندہ جن والا پالا۔ سکی ماسی دی گڑی دے ویاہ دے دن رکھے گئے۔ صادق ایم اے فلسفہ دے آخری امتحان دی تیاری کر رہیا سی۔ سد آیا۔ اوس بوہت تر لے پائے پئی اوہ نہیں آسکا۔ پر ماں دی اگڑھ۔۔۔!

”توں کتھوں آؤنا اے۔ شریکاں نوں دسنا نہیں پئی توں بوہت پڑھ گیا ایں تے آگے ودھ گیا ایں۔ تیں رساں ریتاں سب ایویں لگدیاں نیں۔ ہوندا ہاں کسے تائے چا پے یا پھوپھی دے دھی پڑ داویا۔ توں نسیاں آؤنا سی۔ میں تے تینوں کتے ہوندے توں ایسے لئی ٹوڑ دتاسی۔ شکر اے رت دا۔“

ایہناں دنوں وچ اوس اپنی ماں نوں اک دن اک کے اکھای دتا۔
”ہے تے سچ! ٹوڑیا ای اے۔“

اوس دیہاڑے ماں اوہدے نال وئی وئی رہی تے اوہدے اُتے وی اُوسی چھائی رہی تے ول وچ اکلا پے داہٹ جیہا رہیا۔ اوہ ول ول ٹھنڈیاں سا ہواں بھر داسی۔

پنجاب وچ مہندی دی رات جگراتے دی رات ہوندی اے۔ اوہ کسے نہ کسے طراں رات دے دس وبتے اُپر گیا۔ بجلیاں نکل رہیاں سن، تہو کنکناں تنیاں ہوئیاں سن، چہل پہل، ماسی دے گھر بڑی رونق سی۔ دلان وچ وچ گج کے رساں ہو رہیاں سن۔ گلیاں سنیاں تے چپ چان۔ اوہ سد ہامردانی بیٹھک وچ جاتھا۔ علیک سلیک تے جھپیاں شہیاں پے چکیاں تے کھانا ورتا گیا۔

دلان وچ گاؤن والیاں گڑیاں ٹوں تے خورے کھان پین داوی ہوش نہیں سی۔ ڈھولکی، ڈھولا، تاڑی تے پئے۔ اک توں اک چڑھدا چٹا لاء کے آرہیا سی۔ صادق داسا را دھیان اوہدرا سی۔ لفظاں ول بولاں ول۔ اواز اں تے اواز اں راہیں سنہیاں ول۔ جیہناں ول عام آدمی دا دھیان وی نہیں جاند۔

ایہناں ٹپیاں راہیں تے اوہنوں انج لگا جویں کوئی اوسے نوں ای ونگار رہی اے۔ خورے ایہہ اوہدی منگیتر نسیم سی؟ نہیں، اوہ نہیں ہوسکدی۔ اوہنے اپنے جی ٹوں سمجھایا۔ اوہدے کول اپنی مت کدوں اے؟ تے دوہے اوہ اہجے مسیں دساں و رہیاں دی ہونی اے۔ ”جھٹی جیہی“، نسیم وچ صادق نوں کدے کوئی دکشی نہیں سی نظر آئی۔ گھر والیاں لئی اوہ اوہدی سب گجھ سی۔ پر اوہدے لئی اوہ کجھ وی نہیں سی۔
فیر کھڑکدا اک پتا آیا۔

سُٹ	بُٹ	جُرا باں	نیں
رُوپ	تہانوں	رُت	دِتا
اُٹوں	پڑھیاں	رِستا باں	نیں

”لے لئی صادق باؤ۔ ایہہ پتا تیرے لئی آیا اے۔“

صادق تھوڑا شرمایا گیا تے ہسن لگ پیا۔ فیروسی ایہہ ٹکڑ کرنا والے مُنڈے نوں، جیہہ اناں رفیق سی، ہولی جیہا پچھیا۔
 ”ایہہ گڑی ہے کون؟ سمجھدار لگدی اے۔“

”آہو۔ دُوروں نیڑیوں ساڈی پچھتی دی دھی بھین لگدی اے۔ توں جان داہوئیں گا۔ بھاء سجاد نوں۔ سول ہسپتال وچ ڈپنسراے نا! واہ وا پڑھن لکھن والے لوک نیں۔ گڑی بارہویں وچ پڑھدی اے۔ آکھدی اے ڈاکٹر بنے گی۔“ پنجاب دیاں برادریاں وچ مرد عورت دا اک دو جے کولوں ایویں اوہلا ہوندا اے۔ کوئی پردا نہیں ہوندا۔ پر فیروسی صادق نوں ہن توڑی پتا نہیں سی پئی اوہناں دے شریکے وچ اوہ لوک وی ہن جہڑے گڑیاں دی تعلیم تے یقین رکھدے نیں۔ اوس دن مگروں تے صادق نوں جو یں چینگ جیہی لگ گئی۔ اوہ گھٹیں باتیں ماں کولوں سجاد ڈپنسراے پچھداتے ماں آختا ہو کے جواب دیندی۔

”آخو۔ ہے تیرے دادا کیاں وٹوں، تیری پچھتی لگدی اے۔“

پُتر۔ پر تین ذرا آزاد جیسے لوک۔“

کیہ مطلب؟ ”اک واری تے صادق پچھ ای لیا۔“

”کڑیاں نوں وی پڑھنے پاؤندے نیں۔“

”تے چنگا کر دے نیں۔“

”کھیہ چنگا کر دے نیں۔ تینوں پتا اے گڑیاں پڑھ لکھ کے کیہ کردیاں نیں؟“

کیہ کردیاں نیں؟

صادق دی چختا ہو رو دھ رہی سی۔

”مونہہ زور ہو جائدیاں نیں۔۔۔ تے فیروزیاں دے سکول کالج بند ہو جانے چاہیدے نیں۔ صرف مُنڈے ہی پڑھن۔“ صادق نے گل اگا تہہ ٹوری۔

”مُنڈیاں دی گل ہو رے۔ پر تینوں اوہناں دی کیہ لگ لگ گئی اے؟ توں بھائیں سولاں (16) پڑھ تے بھائیں ولایت تُر جا۔ ویاہ تیرا نسیم نال ای کرنا اے۔“ ماں نے پُتر دے دل دی آپ ای پھر لئی۔

”پڑھنے دا ایہہ مطلب نہیں پئی وڈیاں دیاں کیتیاں وچ کھیہ پاؤ۔“

”ماں! میرا نسیم دا کسے طراں وی جوڑ نہیں بن دا۔“ صادق وی دل دی کھول دتی۔

”آو کیکھ لو جے۔ صادق دے پیو ذرا ایہدراؤنا۔ میں نہ آہندی ساں پئی پکھنڈ پئے جانا اے۔ اپنے گھٹیں سُن لو۔“

صادق دا پیو جیہڑا مئے ای ویہڑے وڑیا سی۔ پریشان جیہا ہو کے مئے تے بہہ گیا۔

”جھیڑا کیہ اے؟“

”کہند اے میں نسیم نال ویاہ نہیں کرنا۔ اوہ اُن پڑھ اے تے ہاں دی وی نہیں۔“

”میں تے تینوں پہلے دن ای دسیا سی۔“

میاں بیوی دی آپس وچ جھڑپئی تے صادق چُپ کر کے باہر کھسک گیا۔ فیروا سے شامی لاہور ٹر گیا۔ فائزل دے امتحان سرتے کھڑے سن تے اتھتے نواں رہنڈر پئے رہیاسی۔

امتحان مکیاں نوں چر ہو گیا۔ صادق نوں گھر جان دی کوئی ایڈمی کالھ نہیں سی۔ کدے کدے چٹھی راہیں خیر خیریت دس دیندا۔ رچھو یس دی وجہ ایہہ دسد اکہ کم لہر ہیاواں۔

فیراک دم چٹھی سنبھا آؤنا بند ہو گیا۔ ماں بیویوں ایہہ تے پتا سی پئی پڑھن لکھن وچ بوہتی دلچسپی لیندا اے۔ نالے ایہہ خیال وی آؤندا پئی کتے رسیانہ ہووے۔ مہینے تے مہینے لنگھ گئے۔ اخیر پیو آپ پتا کرن لاہور ٹر گیا۔ یاراں دوستاں نوں کچھیا ڈسیا۔ ہوٹل دے سپرنٹنڈنٹ تے فیراک ج دے پرنسپل نوں ملیا دو نوں اکو گل آکھی۔

”میاں صاحب! منڈے کھنڈے نیں۔ تے نالے امتحان مکیاں مگروں ادارے دی ذمہ داری مک جاندی اے۔ تئیں اپنے طور تے لہ سکدے او تے لہو۔“ فیرکئی چراں مگروں دس پئی بے صادق تے کراچی ٹر گیا سی کم لکھن۔ کتھے گیا کچھ پتا نہیں۔ کم لکھا کہ نہیں لکھا۔؟“

”انگل جی! چتتا نہ کرو۔ اوہ کوئی لیتا ناتے ہے نہیں۔ آپے مُو آوے گا۔ دھکے دھکے کھا کے۔“ صادق دے اک نیڑے دے یار نے تسلی دیندیاں آکھیا۔

”کراچی! ساڈے لئی پردیس اے۔ کا کا! او تھتے ساڈا دُوروں نیڑیوں کوئی نہیں رہندا۔ اوہ دے کسے یار بیلی دا پتا دسو پُتر کوئی تھوہ ٹھکانا؟ میں آپ رجاواں گا کراچی۔ لکھاں گا پُتر نوں۔

صادق علی ولد نصیر علی ولد کبیر علی نوں۔“ اوہ اکھڑ جیہا گیا تے فیر اپنے نال کھاں کردا کراچی جان والی گڈی چڑھ گیا۔۔۔ لہ لکھا کے کچھ چر مگروں صادق دا پیو کراچیوں سکھنا پڑت آیا۔

اک وار فیروا عاواں تے اڈیکاں تیز ہو گئیاں۔ آساں ماٹھیاں نہیں سن پندیاں۔ مایاں دا ہر نفس آؤندا جاندا صادق صادق آکھدا۔ نسیم ویہاں (20) اکیاں (21) ورہیاں دی ہو کے بوہتا اڈیکن لگ پئی۔ ہر ویلے ہر دن تاگھر رہندی۔

خورے کسے سویر دے کچے پکے ہنیرے چوں، کسے شام دی دھوڑ چوں اوہدا شہری بابو۔ اوہدا صادق۔ ابھر کے ویہڑے آوڑے۔۔۔ اوہدا شہری بابو تے کوئی نہ آیا پر اک دن اتھن چیت اوہدا خط مایاں ول آ گیا۔ مایاں نوں خط دیکھ کے چاہ چڑھ گیا۔ صادق دی ماں خط سنن لئی بے چین سی پر جدوں صادق دے پیو نے خط پڑھیا تے اوہدی بے بسی جیہی چیک نکل گئی۔ اوس آکھیا: ”صادق دی ماں خط وچ لکھیا اے پئی تیرے پڑھے لکھے پُتر نے ہُن کدی وی ساڈے متھے نہیں لگنا۔“ ایناں آکھ کے اوہ سرسُئی ویہڑوں باہر چلا گیا تے صادق دی ماں دل پھو کے بہہ گئی۔ ”ہُن کیہ بنے گا۔۔۔ ہُن کیہ بنے گا؟“

مشق

1- تھلے دتے غلط بیانات نوں صحیح کر کے لکھو۔

الف: افسانے دے کردار حقیقی ہوندے نیں۔

ب: افسانہ صرف لطف لین لئی پڑھیا جاندا اے۔ ایہدا زندگی دے مسئلے نال کوئی تعلق نہیں ہوندا؟

ج: افسانے دی کہانی سچی ہونی چاہیے۔

د: افسانہ پڑھ کے مکمل کہانی کا احساس ہونا چاہیے۔ پڑھنے والے کہانی دے اگلے حصے دی پیاس محسوس نہیں کر دے کہ اگانہہ کیہ ہووے گا۔

ہ: افسانے وچ کوئی اخلاقی سبق نہیں ہوندا تے نہ ای معاشرے دیاں خرابیاں اُتے چوٹ ہونی چاہیے۔

2- افسانہ لمبیاں اڈکیاں دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔

قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ بارے کچھ یادگار واقعے

خوشامد توں کاوڑ

24 دسمبر 1945ء کوں وارڈ ڈسٹرکٹ مسلم لیگ دے کچھ کارکن قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دے دولت خانے تے ہک جلسے وچ شرکت دی دعوت ڈیون گئے۔ انھیں وچوں ہک بندے مصافحہ کریندیں ہونئیں عقیدت دے جوش تھوں جپورتھی کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا ہتھ چم گھدا۔ ایہہ حرکت ڈیکھ کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایا۔ ”لوکیں کوں چاہیدے جو اوہ میکوں معمولی بندہ سمجھا کرن پیر و مُرشد نہ سمجھن۔ ایں طراں لوکیں وچ غلط طریقین نال سر جھکا ون دی عادت پئے ویسی۔ جیکوں عام انداز وچ شخصیت پرستی آکھیا ویندے ایہہ بیماری جتھیاں نقصان ڈیندی اے۔ اتھیاں اسلام وچ ناروا تے ناجائز وی ہے۔“

ایں طراں دا ہک بیاد واقعہ ذی الدین پال لکھدن:-

”میکوں یاد اے جو جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ پنجاب مسلم سٹوڈنٹس فیڈریشن دی کانفرنس توں فارغ تھیں کے ہوٹل اپڑے تاں ساڈے ہک سنگتی خواجہ اشرف احمد عقیدت دے جوش وچ اتھیاں دے پیریں کوں ہتھ لا ون دی کوشش کیتی تاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ انھیں دی ایں گالھ (گل) کوں بُرا محسوس کیتا تے آکھن لگے صرف اللہ سہیں دے اگوں جھکن ضروری اے کیوں جو اسلام ایں گالھ تے زور ڈیندا۔“

اصول پسندی

”1944ء وچ وزیر اعلیٰ سندھ سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنا اختیار و رعیتیں ہوئیں مسلم لیگ دی ہائی کمان توں مشورہ کیتے بغیر ہک انگریز مسٹر تھامس کوں وزیر زراعت بنا گھدا۔ انھیں دا ایہہ قدم اصول دے خلاف ہا۔ پر اوہ سمجھدے ہن جو میں وزیر اعلیٰ ہاں جو چاہواں کر سکداں۔ بھل ایہہ انھیں دی غلط فہمی ہئی تے وڈے سوکھ نال قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایہہ غلط فہمی رفع کر ڈتی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ غلام حسین ہدایت اللہ کوں دہلی سڈوایا تے انھیں دے سامنے ڈو صورتاں رکھیاں جو انگریز وزیر کوں رُطرف کر ڈتا ونجے یا وزیر اعلیٰ خود استعفیٰ ڈے ڈیون۔ آخر کار مسٹر تھامس کوں وزارت چھوڑنی پئی۔“

ایں طراں ہک واری وُل سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنی کابینہ وچ غیر مسلم لیگی مولانا بخش کوں شامل کر گھدا۔ سہیں محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ ایں خود سری کوں برداشت نہ کیتا تے واضح طور تے سر غلام حسین کوں حکم ڈتا جو اوہ خود استعفیٰ ڈے ڈیون یا مولانا بخش کوں مسلم لیگ وچ شامل کر گھنن۔ ورنہ انھیں کوں استعفیٰ ڈیون دی ہدایت کرن۔ مولانا بخش سندھ دے سابق وزیر اعلیٰ دے بھرا ہن۔ انہاں مسلم لیگ وچ رلن توں انکار کر ڈتا پر وزارت نہ چھوڑی۔ جیدی وجہ توں غلام حسین ہدایت اللہ کوں خود استعفیٰ ڈے کے کابینہ تروانی پئی۔ اوہدے بعد منٹن والی کابینہ وچ مولانا بخش کوں شریک نہ کیتا گیا۔

خیانت کیوں کراں؟

ممتاز حسن لکھدن:-

”میڈے ابا سہیں آگرے وچ جج ہن۔ انھیاں ڈیا جو ہک واری قائد اعظم کہیں کیس دے سلسلے وچ آگرہ تشریف گھن آئے۔“

مسلم لیگ جلسہ کرنے چاہندی ہی پر قائد اعظمؒ ایہہ آکھ کے جلسے وچ آؤن توں انکار کر دتا جو میں اپنے مکمل دی طرفوں پیش تھیون آیاں جیندی اوں فیس دتی اے۔ میں ایندے وچ خیانت کیوں کراں؟ تئیں جلسہ ول کہیں ڈینہ رکھ گھنوں۔ میں اپنے خرچے تے آویساں۔“

ضابطے دی پابندی

محبوب عالم لکھنؤ:

1946ء دی گل اے جو علی گڑھ وچ ہک جلسہ تھیا۔ جیندی صدارت ہک نوجوان طالب علم محمد نعمان ایم اے کیتی۔ ڈو بجھے مقرر اوں دے بعد جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ تقریر کرن کھڑے تھئے تاں جلسے دے صدر انھاں کوں تقریر کرن توں ڈک گھدا۔ آپ فوراً ایہہ تھئے تے جئیں ویلھے ول سڈیا گیا تاں تقریر کیتو نے۔ جلسہ نکلن دے بعد قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایس بارے پچھیا تاں اوں ڈسایا جو ”ایہہ لوکیں تے رعب سٹن سانگے کیتا گیا۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ آکھیا جو ”میں ایہہ سب کجھ ضابطے دی پابندی سانگے کیتے“ تے اوں کوں نصیحت دی کیتی جو اوہ وی ایس طراں نظم تے ضبط نال کم گھنن۔“

ظاہر اے اوں ویلھے قائد اعظمؒ دی جاہ کوئی بیا لیڈر ہوندا تاں اوہ اپنی توہین سمجھ کے اوں ویلھے جلسے وچوں لگا ویندا تے ایس طراں وڈی گڑ بڑ تھیندی۔

پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا مینی

محمد یامین خان لکھنؤ:

دہلی وچ آل انڈیا مسلم لیگ دا جلسہ تھیندا پیا ہا۔ ہک خوشامدی نعرہ ماریا: ”شاہ پاکستان۔ زندہ باد۔“ قائد اعظمؒ خوش تھیون جاہ فورا آکھن لگے ”ڈیکھو تہا کوں اینجھیاں گالھیں اصلوں نہیں کرنیاں چاہیدیاں۔ پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا میناں ہوی۔ اوہ مسلماناں دا جمہوری ملک ہوی۔ جتھاں سارے مسلمان برابر ہون۔“

مشق

- 1- انھیں واقعیں وچوں قائد اعظمؒ دے کبھڑے کبھڑے اصول سامنے آدن؟
- 2- بے ترتیب لفظاں کوں ترتیب وچ لیا کے جملے بناؤ۔
- ا: ای۔ محسوس۔ گالھ۔ کیتا۔ قائد اعظمؒ۔ دی۔ کوں
- ب: رفع۔ کر دتی۔ غلط فہمی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ ایہہ
- ج: شامل۔ کوں۔ مولا بخش۔ کر گھدا
- د: چاہندی۔ پئی۔ جلسہ کرن۔ مسلم لیگ
- ه: بیا۔ لیڈر۔ کوئی۔ جاہ۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ دی۔ ہوندا
- 3- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔

حرکت، بندہ، عاداتاں، شخصیتاں، واقعہ، عقیدت، مشورے، صورتاں، وزارت، ضابطے

آسرا

”باجی جی!“ میں تہاڑے گھروں نہیں نساں گا۔“ محمود نے مینوں اطلاع دتی۔

”کیہ مطلب؟“ میں پچھیا۔ کیوں جے گل مینوں سمجھ نہیں سی آئی۔

”اوجی۔ پہلاں میں جنہاں گھراں وچ وی کم کیتا اے میں اوتھوں اُس کے آجاندا ساں۔ پر ہُن نہیں نساں گا۔“

”او کیوں ہُنی“ میں پچھیا۔

”جی ہُن میں وڈا ہو گیا نا۔ مینوں پتا اے پئی تہاڑے جیسے چنگیاں لوکاں کول رہن وچ ای میری بھلیائی اے۔“ اوہنے پیڑھی تے کھلو

کے برتن دھونداں ہو یاں جواب دتا۔ کیوں جے زمین تے کھلوتیاں اوہدا تھہ نکلے تیکر نہیں سی اُپر دا۔

”محمود تیری عمر کتنی کوہو وے گی؟“

”پتا نہیں جی۔ شاید میری ماں نوں پتا ہووے۔ پر جی اوہنوں وی کیہ یاد رہیا ہونا ایس۔ عُمر وی کوئی یاد رکھن آلی چچ اے۔“

محمود وی ایس فلاسفی دامیرے کول کوئی جواب نہیں سی۔ میں پُپ کر گئی۔ پر اوہنوں تاں اللہ وَلوں گل کھلار کے کرن دی عادت سی۔

حالے اوہنوں ساڈے گھر آیاں اک مہینا ای ہو یاں۔ پر اوہنے بول بول کے تے چیزاں بارے سوال پُچھ پُچھ کے میرا مغز ای پُٹ لیا سی۔

میری وی مجبوری سی۔ نوکر آج کل ملدے ای نہیں۔ ایس لئی اوہناں دیاں بوہت ساریاں گلاں برداشت کرنیاں پے جانداں نیں۔ میں

سوچیا اک دودن بول بال کے جدوں محمود دی زبان دی اُتی لٹھ جائے گی تاں آپے ای خموش ہو جائے گا۔ پر توبہ کرو جی۔ اوہ محمود ای کیہ

جیہڑا دو منٹ زبان تالو نال لا جاوے۔

محمود فیہر بول پیا۔ ”باجی میرا بڑا دل کرداسی میں وی پڑھائی کراں۔ پر ایہہ گل سُن کے ماں نے مینوں اوہ مار ماری جے میں ساریاں

گلاں بھل گیا۔“

”ماریا کیوں سی تیری ماں نے؟“ میں ایویں ای بے دھیانی نال پچھیا۔

”جی اوہ کہندی سی۔ سانوں کیہ لگے پڑھائیاں نال۔ کتے کم تے لگ گئیوں تے چار پیسے کمالیں گا۔ توں پڑھ کے کبہڑا باؤ بن جانا

ایں۔“

”نہی باؤ آں دے سراں تے کوئی رنگ ہوندے نیں۔“ میں اوہدا دل رکھن لئی کہیا۔

”جے تینوں ایناں ای شوق اے۔ تاں میں تینوں پڑھادیاں کراں گی۔“

”سچ باجی جی۔“ اوہدے پڑائے ہوئے بُلھاں تے ہاسہ آگیا تے پُچھیاں اکھاں مشالاں وانگوں چمک پیتاں۔ ”میں۔۔۔ پڑھ

سکناں واں۔۔۔ میں وی پڑھ جاواں گا۔“ اوہنوں یقین نہیں سی آرہیا۔

”ہاں۔۔۔۔۔۔ ہاں کیوں نہیں۔“ میں تسلی دتی۔

فیرانج ہون لگ پیا پچی میں کوئی کم دسیاتے اگے پچھے ہو گئی مڑ کے جو آئی تاں محمود ہو ری غائب۔

”محمود توں کتھے سیس؟“

”باجی میں سبق یاد کر رہیا ساں۔“ اودھا ایہہ جواب مینوں لا جواب کر دینداسی۔ تے میں دل ای دل وچ شرمندہ جیہی ہو کے اودہ کم آپے ای کر لیندی ساں پر جدوں تھوم پیاز دی بو میریاں ہتھاں وچ رچ گئی تے برتن مانجھ مانجھ کے نہوں گھس گئے تاں محمود دی پڑھائی توں چڑ جیہی چڑھن لگ پئی۔ پر کردی کیہ۔ سیانے آکھدے میں پئی گل پیاز ڈھول و جانا پیندا اے۔ مینوں وی ہُن کوئی علاج نہیں سی ٹھہ رہیا اپنی کیتی دا؟ میں ولا ولا کے محمود نوں کہندی رہندی ساں۔ ”محمود پہلاں کم کر لیا کر فیر سبق یاد کر لیا کر۔“ پراوہ سبق وچ ایناں دُپیا ہو یا ہنداسی جے قاعدہ اودہے سائبے ہوئے نہ ہوئے بس اکھاں بند کر کے طوطے وانگوں بولی جاندا سی۔

اک دن میں کم توں واپس آئی۔ تھکی ہوئی ساں تے بکھکھ وی لگی ہوئی سی۔ میں چھیتی چھیتی مُونہہ تے پانی دے جھٹے مارے تے محمود نوں اواز دیتی۔

”محمود کھانا لیا۔“ تے آپ اخبار ویکھن لگ پئی۔ پندراں (15) منٹ لگھ گئے یا شاید آڈھا گھنٹا۔ پر کھانے دی شکل ای نہ نظر آئی۔ تاں میں کچن وِل گئی۔ چلھے اُتے سکھنا تو اپیا سڑداسی تے محمود بل بل کے سبق پڑھی جارہیا سی۔ اک دم میرا دماغ بھمبھیری وانگوں بھوں گیا۔ میں محمود دے ہتھ وچوں قاعدہ کھوہ کے پرائیہ سُٹ دیتا۔ اودہ حیران کھلوتا انج میرے ول ویکھی جارہیا سی جویں پتھر دا ہو گیا ہووے۔ میں اودہ ابستہ چُک کے اک کوئے وچ رکھ دتا تے چیک کے آکھیا۔

”بس بہتیری ہو گئی۔ تیرا پڑھنا لکھنا بند۔“

اودہ کچھ چر کھلوتا رہیا فیر کچھ چر بعد بستے نوں حسرت بھریاں نظراں نال تکتے تے تکتے ہوئی ہوئی بُو ہے وِل ٹر پیا۔

”محمود۔ کدھر جارہیا ایس؟“ میں اواز دیتی۔ پر شاید اودہ نے سنیا ای نہیں سی۔ ہوئی ہوئی قدم رکھدا جو یں نیندر وچ ٹر رہیا ہووے۔ اودہ بُو ہے وچوں باہر نکل گیا تے آج تیک نہیں پر تیا۔

مشق

- 1- ایس افسانے دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- محمود دے تعلیم حاصل کرن دے شوق بارے پنج سطر لکھو۔
- 3- محمود نے بستے وِل حسرت بھریاں نظراں نال کیوں ویکھیا؟ وضاحت کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ

پنجاب وچ اسلام دی روشنی پھیلاں تے لوکاں نوں ہدایت دی سدھی راہ سکھان والے اللہ دے نیک بندیاں تے بزرگاں وچوں حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا مقام بڑا اچا اے۔ اوہناں دا اصل ناں حاجی محمد اے۔ لقب نوشہ، تے گنج بخش خطاب سی۔ اوہ 1014 ہجری بمطابق 1602 عیسوی نوں موضع گھگاں والی وچ پیدا ہوئے۔ اچکل ایہہ پنڈت تحصیل پچالیہ ضلع منڈی بہاؤ الدین وچ اے۔ اوہناں دے والد حضرت علاؤ الدین غازی نے پیدل ست (7) حج کیلتے۔ آخری واری حج تے جان ویلے اپنی گھر والی نوں فرمایا: ”میں حج کرن جا رہیا واں۔ میرے جان توں تھوڑے دنوں بعد ای اللہ تعالیٰ ساڈے گھراک پتھر عطا کرے گا۔ جیہڑا بڑا قسمت والا تے اللہ دا ولی ہووے گا۔ اوہناں حاجی محمد رکھنا۔“ ایہہ خوشخبری ہو کر کئی بزرگاں نے وی دتی سی۔ چنانچہ ولادت ویلے بچے دا ناں حاجی محمد رکھیا گیا۔

حضرت علاؤ الدین غازی جدوں حج توں واپس پرستے تے اوس ویلے حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی عمر پنج (5) ورہے ہو چکی سی۔ اوہناں مڈھلی تربیت اپنے والد تے چاچے شیخ رحیم الدین رحمۃ اللہ علیہ ہوراں کولوں حاصل کیتی۔ بعد وچ موضع جاگوتاڑ دی اک دینی درس گاہ وچوں حافظ قائم الدین کولوں قرآن، حدیث تے فقہ دی تعلیم لئی۔ ایتھوں ای قرآن پاک دی قرأت دے ست (7) معروف طریقے سکھے۔ حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے ظاہری تعلیم مکمل کرن مگروں بھلوال جا کے سلسلہ قادری دے معروف روحانی بزرگ حضرت نجاتی شاہ سلیمان نوری حضور رحمت اللہ علیہ دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔ مرشد دی توجہ تے رہنمائی نال اوہناں نے بڑی چھیتی تصوف دیاں منزلاں طے کر لیاں۔ مُرشد دے حکم مطابق مرنو شہرہ تارڑاں وچ اپنا تبلیغی مرکز قائم کیتا۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے ایسی علمی تے روحانی مرکز وچ دُور دراز توں آکے لوک فیض حاصل کر دے سن۔ نہ صرف ہندوستان سگوں کابل، قندھار تے کشمیر دے علاقیاں وچ وی اوہناں دے مرید تے خلیفے موجود سن اوہ دن رات اللہ تے اللہ دے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا پیغام گھر گھر اپزاندے سن۔ جتھے ضرورت ہندی او تھے ایہہ نوشاہی درویش وعظ نصیحت توں کم لیندے تے جتھے لوڑ محسوس کر دے باطن دی نظر نال لوکاں دے دل دی کیفیت بدل کے رکھ دیندے۔ بوہت ساریاں کتاباں وچ لکھیا ہو یا اے کہ اوہناں دے سو بنے اخلاق، اُچے کردار تے مٹھی گفتار توں متاثر ہو کے ہزاراں لوک اسلام دے حلقے وچ داخل ہوئے۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی حیاتی ربی محبت تے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق وچ رنگی ہوئی سی۔ اوہ اکثر فرماندے سن کہ ”ساڈی زندگی دا طور طریقہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سنت دے مطابق اے۔“ اوہ بڑے ہمدرد، نمکسار، ملن سار، خدمت شعار تے ہنس مکھ سن۔ دو جیاں نوں تکلیف وچ دیکھ کے رنجیدہ ہو جان دے سن تے ہر ویلے اوہناں نوں خوشی پُچان دی کوشش کر دے۔ آئے گئے دی خدمت اپنے ہتھیں کر دے۔ اپنی روزی محنت نال کماندے جو کجھ مل جاندا اوہدے اُتے صبر شکر کر دے۔ حسد، لالچ تے خود غرضی توں بچن دی تلقین کر دے۔ ہر ویلے عاجزی تے انکساری وچ رہندے۔

توکل اوہناں دا اوڑھنا کچھو ناسی۔ دسترخوان بڑا وسیع سی۔ کوئی غیر مسلم وی آجاندا تے اوہدی پوری پوری خدمت کر دے۔ سخاوت دا ایہہ عالم سی کہ کدے کوئی سوالی خالی ہتھ نہ جاندا۔ ایسے دریا ولی تے سخاوت پاروں لوک اوہناں نوں گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ آکھدے سن۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ عالماں، درویشاں تے وڈی عمر دے لوکاں دا پورا پورا احترام کر دے سن۔ بکلیاں نال خاص شفقت کر دے۔ اوہ فرماندے سن۔ ”جیہڑا بندہ اپنے استاد اں دا صحیح احترام کرے گا اوہو کا میابی نال منزل اُتے اپڑے گا۔“ اوہناں دے نکلے پُتر ہاشم رحمۃ اللہ علیہ دریادل دے استاد مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی نے آپ دے روحانی مرتبے دی شہرت سنی تے ملن دی خواہش کیتی۔ اوہناں اپنے بیٹے دے ناں خط وچ لکھیا کہ مولانا کیوں جے تیرے استاد نیں ایس لئی میرا فرض اے کہ پہلے میں خود چل کے اوہناں کول ہواؤاں۔ جدوں اوہ سیالکوٹ اپڑے تے مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی اوہناں دے حسن اخلاق تے روحانی مرتبے توں بڑے متاثر ہوئے تے اپنے حق وچ دُعا کروائی۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے اُن گنت مُريدن۔ جیہڑے اوہناں دے ارشادات توں ہر ویلے فیض اٹھاندے سن۔ اوہ مریداں نوں ہمیش بھائی یا اللہ والیو کہہ کے بُلا ندے سن۔ جدوں مریداں نوں وعظ فرماندے تے انج لگدا۔ جویں کوئی کتاں وچ مٹھا مٹھا رس گھول رہیا اے۔ اوہناں دے ایہہ وعظ پنجابی وچ ہوندے سن تاں جے لوکاں نوں آسانی نال سمجھ آسکن۔ اوہناں دی اُردو تے پنجابی شاعری وچ اسلام دی تعلیم تے چنگے اخلاق دی تلقین ملدی اے۔ آپ دے کچھ وعظ چھپ چکے نیں۔ جیہڑے پنجابی نثر دا سبھ توں پُرانا نمونہ سمجھے جاندے نیں۔ اوہناں دے وعظاں وچ قرآن مجید دے نال نال حدیث پاک دے احکامات تے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سیرت دے جھلکارے ملدے نیں۔ ایہناں وعظاں دی روشنی وچ آج وی ایسں اپنے اخلاق تے کردار نوں اُچا کر سکے آں۔

لوکاں لئی اوہناں دی تعلیم دا خلاصہ انج اے:

اللہ نوں اک متواہدے توں سوا کسے ہو ردی عبادت نہ کرو۔
 اللہ تعالیٰ دے رسول دی اطاعت کرو۔ یتیمیاں تے مسکیناں نال دلوں پیا کرو۔ دو جیاں دی خدمت تے مدد دیناں لاچ کرو۔ وعدے دی پابندی کرو۔ استاد اں تے بزرگاں دی عزت کرو تے لڑائی جھگڑے توں دور رہو۔ صفائی دا حاصل خیال رکھو۔ وقت دی قدر کرو۔
 حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی من کھجیوں تعلیم نے معاشرتی سطح اُتے زبردست انقلاب برپا کیتا۔ اوہناں دے عقیدت مند جیہڑے نوشاہی کہلانداں نیں آج وی دُنیا دے کونے کونے وچ اسلام دی تبلیغ وچ مصروف نیں۔
 اللہ دے ایسں بزرگ نے 1103 ہجری بمطابق 1691 عیسوی نوں وصال فرمایا۔ اوہناں دمازار موضع رنمل شریف تحصیل پھالیہ وچ اے۔

مشق

- 1- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ اصل ناں کیہ سی تے آپ کدوں تے کتھے پیدا ہوئے؟
- 2- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے مرشد کون سن تے اوہ کیہڑے سلسلے نال تعلق رکھدے سن؟
- 3- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے اپنا تبلیغی مرکز کتھے قائم کیتا؟
- 4- اوہ اپنیاں مریداں نوں کیہ آکھ کے بُلا ندے سن؟
- 5- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے کدوں وصال فرمایا؟

ہُن کوئی دیوانہ نہیں بلکہ

علی جان مظفر آباد آزاد کشمیر دے اوس شہید دلہنڑی جس نے مقبوضہ کشمیر دی آزادی لئی اپنی جان قربان کر دتی سی۔ علی جان اوس ویلے بوہت نکاسی۔

اوہدے نکلے جئے گھر داویہڑہ ہر موسم وچ ہر ابھرار ہنداسی۔ خُرمائیاں، ناکھاں، تے آلوچیاں دے رُکھاں تھلے اوہ گلی ڈنڈا تے سٹاپو کھینڈ دا۔ چٹے کھنور والاں والی دادی جیہنوں گھر دے نکلے وڈے سارے ”بے جی“ آکھدے۔ اوس نوں ماں توں ودھ پیار کردی سی۔ ہر ویلے کچھڑ چکی پھردی۔ اپنے ہتھ نال موٹہ وچ مُر کیاں پاؤندی سی۔

کدی کدھرے جے ذرا جتاں پنڈا اتنا ہو جاندا تے دونوں ہتھ رب دی بارگاہ وچ چک کے اوہدی حیاتی دیاں دعاواں منگدی۔ پَر جدوں اوہنے سکول وچ پہلا قدم دھریا تے دادی اک سویر چپ چیتی اوس دیس ٹر گئی۔ جتھوں کوئی واپس نہیں آؤندا۔ ہُن اوہ تے اوہدی ماں تے بڑھاد ادا اوس ویہڑے دی رونق رہ گئے۔

اوس اکثر اپنی ماں نوں اک تصویر ہتھاں وچ لے کے روندیاں ویکھیا۔ جے کدی اوس نے ایس تصویر بارے ماں کولوں چھیا وی تے اوہ کچھ نہ سدی بلکہ تصویر لکا دیندی۔

اوس سے کشمیر دی آزادی دی تحریک بڑے زوراں تے سی۔ مقبوضہ کشمیر توں ظالماں دے ہتھوں ستائے ہوئے قافلے مظفر آباد آکے پناہ لے رہے سن۔ ایہناں وچوں کچھ لوکاں نے اوہناں دے گھروں کچھ دناں لئی پناہ لئی۔ اک دن اوہدی ماں نال اوہناں دیاں گلاں سُن کے اوہ حیران رہ گیا۔ کیوں جے ماں نے آج تیکر جیہڑی تصویر اوہدے کولوں لکھوئی ہوئی سی تے کوئی دن ایسا نہیں سی لکھیا جڈ اوس ہنجواں دے ہار اوس تصویر تے نہ پائے ہون، اوہدے شہید بیوہ سی۔ جیسے اپنی دھرتی ماں دی آزادی لئی جان قربان کر دتی سی۔ اوہ اوس بہادر علی شیر خان شہید دا پُتر سی۔

ہُن اوہدا اکو خواب سی جے اوہ اپنے پیو دے پیراں تے ٹرے گا۔ اوہدے وانگر بہادری دے کارنامے سرانجام دیوے گا۔ لوڑ پئی تے ایس دھرتی دی مانگ اپنے لہو نال سجاوے گا۔ ایہہ سوچدے سوچدے ہُن اوہ سکول توں نکل کے کالج وچ قدم رکھ چکیا سی۔ ماں دے والاں وچ چٹے وال چاندی دیاں تاراں وانگوں چمکن لگ پئے سن تے دادا ڈگوری توں بناں ٹر نہیں سی سکدا۔

مقبوضہ کشمیر وچ مسلمان آزادی لئی جدوجہد کر رہے سن تے آزاد کشمیر دے مسلمان وی اوہناں دی آزادی لئی دل وچ اوہناں ورگی تڑپ رکھدے سن۔ ہر گھر دشمن دے ظلم دا نشانہ بن چکیا سی۔ اوہ گھر جنہاں دیاں چھتاں تے انگوراں دیاں ویلاں لٹکدیاں سن۔ جنہاں وچ ساگ تے پیو دے سالن نال چٹے اُبلے ہوئے پُول پکدے سن۔ اوہناں وچ ہُن ہر ویلے گولیاں دیاں واجاں تے غم دیاں بدلیاں چھایاں ہویاں سن۔ ظلم دی رات مکن تے نہیں سی آؤندی۔

اک دن اوہ کالج اپڑیا تے ہر پاسے اکو نعرہ سنائی دتا۔ ”چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! بارڈر لائن توڑ دیو!“ دارولا ہر پاسے سنائی دے رہی سی۔

چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! اوہنے ایہناں نعریاں دا اثر قبولیا۔

پوہ ماگھ دی برف ورگی ٹھنڈی رات سی۔ جھڑی لگی ہوئی سی۔ مظفر آباد شہر دے لوکی ٹھنڈ توں بچن لئی کانگڑیاں، صندلیاں تے ہیٹر بال کے بیٹھے رات بتا رہے سن۔ علی جان دی بڈھی ماں ویٹرے وچ بے چینی نال پھر رہی سی تے بڈھا دادا گھنڈ نال اپنا ہڈھا وجود گھسندا کدی اک پولیس چوکی تے کدی دوجی پولیس چوکی وئے بھجدا۔ کیوں جے اوہ حالی تیکر گھر نہیں سی اپڑیا۔۔۔۔۔ سویر ہوئی تے اوہ دے کالج توں پتا لگا جے ”کشمیر چلو، کنٹرول لائن توڑ دیو“ والے نو جواناں نال اوہ منڈاوی سویر دا کوئی پتہ (50) میل دور بارڈر ول پیدل ای مارچ کردا چا ہتھکاسی، ہن تیک اوہ اکوئی ات پتا نہیں سی لگ رہیا۔ بڈھا دادا بار بار پولیس چوکیاں دے چکر لارہیا سی۔

ماں نمائی دا ول مٹھ وچ آیا ہو یا سی۔ ہونی ہو کے رہندی اے۔ اوس دیکھیا۔ اوہ دے ویٹرے دا وڈا ہا کسے کھول دتا اے تے ایسولینس وچوں پولیس دے سپاہیاں نے منجی کدھی۔ اوہ دے بڈھے دادا دے دیاں پکاں تے ہنجوسن تے اوہ اوہدی لاش وصول کر رہیا سی۔ دیکھدیاں دیکھدیاں اوہ اوہیڑا مرداں تے زنانیاں نال بھر گیا۔ اوہ اوہ دے شہید پٹرن توں ایہناں لفظاں راہیں خراج عقیدت پیش کر رہے سن۔ جے ایہہ جوان شہادت دے نشے وچ سینہ تان کے نعرے ماردا ”ہمارا کشمیر چھوڑ دو“۔ باؤنڈری لائن وئے ودھ رہیا سی تے گولیاں دی بو چھاڑ ہو گئی۔ اوہ آپ شہید ہو گیا پر آزادی دا دیوا بال گیا۔ بھانوس ہن اوہ دے اپنے ہنیرے گھر وچ کوئی دیوانہ نہیں بلدا۔۔۔۔۔

مشق

- 1- علی جان دی ماں کس دی تصویر نوں لکھ کے رکھدی سی تے کیوں؟ تھوڑے لفظاں وچ جواب لکھو۔
- 2- علی جان توں کیہڑے جذبے نے جہاد کرن تے جکڑ کر دتا سی؟
- 3- ایس افسانے وچ کشمیر دے کیہڑے کیہڑے پھلکاں دا ذکر کیتا گیا اے؟
- 4- علی جان دے کالج وچ کیہڑا نعرہ گونج داسی؟
- 5- ایہناں لفظاں دی جمع لکھو:۔

چھت، کانگڑی، صندلی، گولی، بدلی، تصویر، منجی، جان، قافلہ، دھرتی

غازی علم الدین شہید رحمۃ اللہ علیہ

مغل بادشاہ جہانگیر دے سے بھائی لہنا سنگھ مسلمان ہو یا۔ اللہ سائیں دے اوس نیک بندے نے رب نال انج لوائی جے لوک اوہنوں حضرت برخوردار دے ناں توں یاد کر بندے نیں۔ اوہناں دامزار لاہور اچ موجوداے۔

حضرت برخوردار ہورال دی چھویں پشت اچ مستری طالع مند ہوئے نیں۔ جنہاں دا واسا کوچہ چاک سواراں دے لہندے والے سرے تے چلے جیسے مکان اچ ہا۔ مستری میاں طالع مند دے دو پتر تے یک دھی ہاں۔ اوہناں نے جمعرات 4، دسمبر 1908ء نوں جنم والے پتر داناں علم الدین رکھیا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ گچھ وڈیرا ہویا تاں دینی علم سکھان کیتے اوہنوں محنت دی مسیت اچ داخل کیتا گیا۔ گچھ چر بعد اوہنوں بازار نوں سریاں (اندرون اکبری دروازہ) بابا کوہ دے درس اچ پڑھنے پایا گیا۔ مستری میاں طالع مند لکڑی واکم کر بندے سن۔ اوہناں اپنے پتر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں وی اپنا کم سکھاؤنا شروع کیتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے لکڑی دا گچھ کم اپنے وڈے بھرا مستری محمد الدین توں وی سکھیا پر لکڑی دے کم اچ کاریگری بھائی دروازے وندے مستری نظام الدین کوں سکھی۔

پہلی جنوری 1928ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اپنے پیو دے نال کوہاٹ گُریا۔ کوہاٹ اپڑکے پیو پتر نے بنوں بازار اچ فرنیچر واکم شروع کر دتا۔

جنہاں دناں اچ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹ وندیا۔ اوہناں دناں اچ اسلام دشمن طاقتاں نے ہندو مسلم فساد گھٹن دا یک متا پکایا تے سرکار دو عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہورال دی شان تے عظمت دے خلاف گستاخی بھری کتاب لکھوائی۔ جیہنوں لاہور دے بد بخت ہندو ناشر راج پال نے چھپوایا۔

مارچ 1929ء اچ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے وڈے بھرا مستری محمد الدین دے گھر دھی جی جیہنوں ویکھن کان علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹوں لاہور آیا۔ اوہناں دناں اچ لاہور دی ہر گلی محلے اچ راج پال دی بھیڑی حرکت تے گستاخی دیاں گلاں چھڑیاں ہونیاں سن۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایہہ وی پتا لگا جے راج پال نوں ایس جرم اچ جھے مہینے دی سزا دی ہوئی پر مہ حکومت نے اوہنوں بری کر دتا۔ جیہدے بعد مسلماناں بہوں سارے جلسے کیتے تے جلوس کڈھے پر انگریز حکومت راج پال دی چھاپی ہوئی کتاب نوں ضبط نہ کیتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے ایہہ وی سن لیا جے راج پال نوں مارمکاؤن کیتے دو مسلمان مجاہد غازی عبدالعزیز خان تے غازی خدا بخش ہوریں راج پال اُتے وکھو وکھ حملے کر چکے نیں۔ پر راج پال مرٹوں پچیار ہیا اے۔ پر غازی عبدالعزیز خان نوں چودھاں سال تے غازی خدا بخش نوں ست سال قید دی سزا ہو چکی اے۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایس گل داوی پک ہو گیا جے سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق اچ ہر مسلمان آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شان اچ گستاخی کرن دے جرم اچ راج پال نوں دوزخ دی بھاہ اچ سٹن نوں کالھا اے۔ ایہہ ساریاں گلاں سن کے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل اچ وی سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق والے بوٹے نے پنگرنا شروع کر دتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نہ تے عالم ہانہ فضل۔ پر اللہ سائیں نے اپنے حبیب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق و اجیہڑا ہونا اوہدے من
ایچ لایا اوہ تھوڑے ای دنوں ایچ بھٹکن تے آیا تے اوہنے چار پٹھیرے مشک چا دتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دیاں دھماں جگ اُتے ایچ پٹیاں
جے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے سارے مسلماناں دے دلاں ایچ محکم جھوکاں لالیاں۔

6 اپریل 1929ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل دریا ایچ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عشق دا ہڑھائیڈے زور نال آیا جے (20)
سال چار (4) مہینے تے دو (2) دنوں دی عمر دا گھبرو علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اوہنوں ٹھلھ نہ سکیا۔ اوس نے جارج پال نوں لکارا ”پئی توں
اپنی مکروہ کتاب نوں ساڑن دا وعدہ کرتے اگانہ تہ توں توبہ کر۔“

راج پال نے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے لکارے نوں خالی بڑھک کجھیا تے چپ ہو رہیا۔ فیر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اوس نوں
بیمیش لئی چپ کرا دتا تے آپ غازی بن گیا راج پال دے قتل ہوون دا شور شرابہ شروع ہو گیا تے تھوڑی دیر بعد ہندوآں نے
غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں پھد کے پولیس دے حوالے کر دتا۔

مقدمہ ایڈیشنل ڈسٹرکٹ مجسٹریٹ لاہور دی عدالتے گیا۔ ہندوآں نے مل ملا کے مقدمے نوں جھبے جھبے سیشن جج دی
عدالتے اپڑوایا۔ فیر سیشن جج نوں وی مل ملا کے ہک (1) مہینا تے سولاں (16) دنوں دے اندر اندر مقدمے دا فیصلہ اپنی مرضی موجب
کراوالیا۔ 22 مئی 1929ء نوں سیشن جج مسٹر ٹیپ نے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں موت دی سزا حکم سنایا۔

ایس فیصلے نوں سن کے مسلماناں نوں بھوں دکھ ہویا۔ لاہور ایچ مسلماناں دے کئی جلسے ہوئے۔ اوہناں نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ
دی سزا داتاں کوئی فکر ناہی پر رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین دا بھوں فکر ہا۔ مسلمان چاہندے سن جے بھانویں ڈھیر سارا مال وی قربان
کرنا پوے۔ انگریز حکومت سرکار دعو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین نوں جرم قرار دے دیوے۔ تاں ایہ سودا مہنگا نہیں۔

مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ پیر سٹریٹ لاہور بھینئی توں سدیا گیا جد کہ مسٹر فرخ حسین بار ایٹ لاہور نوں لاہور وں چٹیا گیا تے
ہائی کورٹ ایچ اپیل کر دتی ہائی کورٹ لاہور نے 15 جولائی 1929ء نوں فیصلہ کریندیاں ہویاں اپیل خارج کر دتی۔ ہائی کورٹ دے فیصلے
دے خلاف پریوی کونسل لندن ایچ اپیل کرن دا آہر کیتا گیا۔ اپیل داسوڈ مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ دی نگرانی ایچ تیار ہويا۔ انگریز
حکومت ہندوآں نوں خوش رکھنا چاہندی ہاپی ایس کیجے پریوی کونسل لندن نے وی غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں سنائی گئی موت دی سزا
نوں قائم رکھیا۔

پریوی کونسل لندن دے فیصلے بارے جدوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں دسیا گیا تاں اوہنے چھال مریندیاں ہوئیاں ”اللہ اکبر“
دا نعرہ ماریا تے مڑ آکھیا۔“

”تقدیر دے لکھاری نے پہلے دن توں ای میری قسمت ایچ شہادت
دا رتبہ لکھ دتا ہا۔ انشاء اللہ ہن مینوں دربار رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
ایچ حاضری دیون توں کوئی طاقت نہیں روک سکدی۔ مینوں پک
اے پئی اللہ سائیں میری قربانی نوں منظور فرمایا اے۔“

اوس دن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ خوش تے نہال رہن لگ پیا۔ پریوی کونسل لندن دے فیصلے دی خبر سُن کے مسلمان قوم جوش اِچ آ گئی۔ لاہور اِچ تھر تھلی مچ گئی۔ انگریز حکومت نوں ڈر پے گیا جے بغاوت یا فساداں دی آگ دے بھانجڑ کھل نہ جاوَن۔ ایس کر کے حکومت نے جمعہ 4 اکتوبر 1929ء نوں فجر ویلے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ڈسٹرکٹ جیل میا نوالی اِچ اِدا تاجتھے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں 20 ورہے 10 مہینے تے 27 دناں دی عمرے شہید کر دتا گیا۔ 31 اکتوبر 1929ء دی تاریخ مِتھی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں آخری خواہش موجب نماز شکرانہ ادا کرن دی اجازت دتی گئی۔ جہدے بعد اونوں موت دی پھانسی پائی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اپنی جان دے کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا ایہہ فرمان پورا کر دتا:

”اوہ بندہ سب توں اچّا تے سچّا اے جہدّا اپنی جان تے مال نال اللہ دی راہ وِچ جہاد کر دالے۔“

سرکارِ دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا عاشق غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید جمعرات دے دیہاڑے ایس فانی دُنیا اُتے آیا تے جمعرات دے دیہاڑے دُنیا توں کوچ کر گیا۔ پراوس داناں اِچ وی زندہ اے تے ہمیش زندہ رہسی۔

اوس سے دی سرکار دے حکم نال غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نوں جنازے تے کفن توں بناں ای میا نوالی قیدیاں دے گورستان اِچ دفنایا گیا۔ پر مسلمان قوم نے حکومت کو لوں منگ کیتی جے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی وصیت موجب اوہدی میت توں لاہور دفن وں دی اجازت دتی جاوے۔ چوکھیاں کوششاشاں مگروں گورنر پنجاب نے اجازت دے دتی۔ آخر 14 نومبر 1929ء نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی میت توں بڑیاں شانان نال قبرستان میانی صاحب لاہور اِچ دفن کیتا گیا جتھے حاضریاں بھرن کیتے لوک دُوروں دُوروں آندے نیس۔ فاتحہ پڑھدے نیس تے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی عظمت نوں سلام کریندے نیس۔

مشق

- 1- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دے والد داکیاہ ناں سی؟ اوہناں دے کتے دھیاں پُتر سن؟
 - 2- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے کس کس اُستاد کو لوں تعلیم حاصل کیتی؟ تے کس کس کو لوں لکڑی واکم سکھیا؟
 - 3- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے راج پال نوں کیوں قتل کیتا؟
 - 4- پریوی کونسل لندن دا فیصلہ سُن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے اپنے جذبیاں دا اظہار کیہوے لفظاں وِچ کیتا؟
 - 5- تھلے دتے لفظاں دے معنی لکھو تے جملیاں وِچ استعمال کرو۔
- کالھا، چنگرنا، ٹھلھ نہ سکيا، مِتھی گئی، گورستان، جھوکاں، گبھرو، بدبخت، بھاء، محکم، شہادت

واپسی (ڈرامہ)

ہلکا جیہا خوشی بھریا سا زینہ فیڈا ان ہوندا اے تے کچھ دیر جاری رہ کے ہولی ہولی فیڈا آؤٹ ہوندا اے۔ فیر بوبہ کھلن دی اواز اُبھر دی اے اوہ دے نال ای کسے دے ٹرن داتا تھر پیدا ہوندا اے۔ فیر اک جوان گڑی (سکینہ) دی اواز اُبھر دی اے۔

سکینہ: ماں۔۔۔ ماں جی۔ ہائے۔ ہائے ماں کتھے ٹر گئی اے گھر خالی چھڈ کے۔ پل دا وساہ نہیں تے ماں نوں ویکھو کوئی اتہ پتا ای نہیں۔ چل فی سکینہ توں چھا با ویکھ۔ کوئی روٹی دی بُرکی ہے تے کھا ٹھنڈا پانی پی تے اپنے رب دا شکر ادا کر۔ (کسے دے داخل ہون داتا تھر۔ اک وڈی عمر دی عورت خیراں دی اواز)

خیراں: اللہ جان دا اے ایس مہنگائی نے کتھے اپڑ کے ساہ لینا اے۔ قہر خدا دا اوتری سبزی اسان نال گلاں کرن لگ پئی اے۔ حالے کل دی گل اے جدوں سکینہ گوٹگو پنجاہ (50) پیسے کلو ہوندے سن تے ہُن دس (10) روپے کلو ہو گئے نیں۔ سکینہ: ماں جی ہوا وچ گلاں کرن دا کیہ فائدہ اے! آجاؤ دونویں ماٹواں دھیاں بہہ کے ڈکھ سکھ بھولدیاں آں۔ خیراں: توں کدوں آئی ایس سکینہ۔۔۔؟

سکینہ: (مسکراہٹ دے تاثر نال)۔ جس ویلے روز آؤنی آں۔ تہانوں پتا اے سکول دی ٹھنڈی دا اک مٹھیا ہوا یا نا تم اے۔ پرتسیں دسویو ہا کھلا چھڈ کے کتھے ٹر گئے سی؟

خیراں: میں جانا کتھے سی دھینے۔ ریڑھی والا پرلی گلی وچ ہوکا دے رہی سی سوچیا شام دی ہانڈی لئی کچھ لے لوں پر شیواں کہندیاں نیں پرے ہو کے کھلو۔ کدی سنے سن۔ گوٹگو وی دس (10) روپے کلو۔

سکینہ: ماں میرے ویلے دی اپنی منگ ہوندی اے۔ اللہ بخشے ابا جی کہندے ہوندے سن پئی جدوں اوہ نوکر ہوئے سن تے اوہناں دی تنخواہ ستانوے (97) روپے سی تے ہُن تہاڈی دھی نوں سکولوں تن ہزار روپے ملدے نیں۔ ایہہ وی تے ویکھو۔

خیراں: لے ایہہ کیہ ویکھنا۔ اوہناں ستانوہیاں (97) روپیاں وچوں آسیاں (80) روپیاں نال پورا مہینا لنگھائی داسی تے ستاراں (17) روپیاں دی بچت کری دی سی تے ہُن تیری تنخواہ وچوں ست (7) روپے بچانے مشکل نیں۔

سکینہ: چل ماں حوصلہ رکھ۔ فکرتے کوئی نہیں ساٹوں۔ اوکھے سوکھے مہینا لنگھائی جاندا اے۔

خیراں: لے فکریوں نہ کراں۔ ویاہ نہیں کرنا تیرا؟

سکینہ: میں تے تیرے کول ای رہنا اے ماں۔

خیراں: (اُداس لہجے وچ) کہنے رکھیاں دھیاں گھر وچ۔ ایہہ تے چڑیاں دا چپہ نیں۔ پتھر کر کے اُڈاری مار جاندا یاں نیں۔

سکینہ: اُداسی والی گلاں نہ کراں۔ جے دھیاں ٹر جاندا یاں نیں تے تونہاں وی گھر آجاندا یاں نیں۔ اللہ رکھے ویر سلطان دا ویاہ وی تے

ہوئے گانا!

خیراں: کدھرے آہرے لگے گاتے ویاہ ہوئے گا۔ وہلیاں کھان والیاں نوں کون دیندا اے اپنیاں دھیاں۔ سارا دن پنڈ وچ پھر دا اے۔
اونوں تے تیرے ول دیکھ کے وی خیال نہیں آؤندا پئی بھین سکولے پڑھانندی اے۔ پنڈ وچ اوہدی عزت اے تے بھرا۔۔۔
سکینہ: (گل کٹ دیاں ہویاں) چل چھڈ ماں۔ لیا اُرے گونگو پھیلے تے ہانڈی دھریے۔

خیراں: ہانڈی روٹی تے کرنی ایس پڑتی گل اے۔ مینوں سلطان دے پتھن چنگے نہیں لگدے۔ جیوں سویر نوں نکل دا اے شاماں پا کے گھر
وڑ دا اے۔ رنگ اوہدا پیتا اے۔ نشتیاں وانگر کمرے وچ جا لگدا اے۔ ویہ (20) داری کرم داد نے کہیا اے کہ منڈیا میری آڑھت
دی ڈکان تے چل کے بہہ پراوہدے تے کوئی اثر ای نہیں ہوندا۔

سکینہ: ماں چھڈ دے کھیڑا اوہدا۔

خیراں: کھیڑا کس طراں چھڈاں۔ میرا شک یقین وچ بدلدا جاندا اے کہ اوہ ضرور کوئی نشہ کردا اے۔
سکینہ: (غمگین لہجے وچ) ماں اصلی گل تے ایہہ وے کہ ویر سلطان سچی مچی نشہ کردا اے۔ میرے تے پرس وچوں اوہنے کئی واری پیسے دی
کڈھے نیں۔

خیراں: شاداشے کڑیے تیرا شاداشے۔ تے مینوں توں کیوں نہیں دسیا ہن تاہیں۔

(بوا کھڑکن دی آواز اُبھر دی اے)

خیراں: (ہولی جیہی) ایہہ کون آگیا اے (اُچی آواز وچ) کون اے؟

بشیر: (اک جوان آواز) میں بشیر آں ماسی۔ بشیر دکاندار۔

خیراں: (سکینہ نوں) توں اندر جا کے بیٹھ۔

سکینہ: اچھا (چلن داتاثر)

خیراں: آجا بشیر لگھ آ۔ بوا کھلا اے (بوا کھلن داتاثر)

بشیر: السلام علیکم! ماسی۔

خیراں: آوے بشیر توں کدھر آگیا ایں آج؟

بشیر: (ہوکا بھر کے) بس ماسی آؤنا ای پئے گیا اے۔۔۔۔۔۔

خیراں: وے ایڈا ہوکا کاہنوں بھریا اے۔ خیر تے ہے۔۔۔۔۔۔؟

بشیر: ویسے تے خیر ای ماسی۔ پر۔۔۔۔۔۔

خیراں: پر کیہ وے گھل کے گل کر؟

بشیر: بس ماسی۔ ایویں شرم جیہی آؤندی اے۔

خیراں: چنگا فیر پہلے شرمالے چنگی طراں۔

بشیر: (سوالیہ انداز وچ) سلطان تے نہیں ہونا گھر؟

خیراں: نہیں اوہ تے نہیں گھرے گا۔ وے اوہ دے بارے آکوئی گل؟
 بشر: (شرماندیاں ہو یاں) گل تے اوہ دے بارے ای سی۔۔۔۔۔
 خیراں: (غصے نال) وے کیہ گل اے اوہ دے بارے؟
 بشر: ماسی اوہنے میرے کولوں سو (100) روپیہ اُدھار لیا سی۔ آج تن (3) مہینے ہو گئے نیں روز لارا لاند اے۔ اخیر آج میں تختی نال منگے
 تے اوہ لڑائی تے اُتر آیا۔

خیراں: فیر۔۔۔؟

بشر: فیر کیہ۔ میں تہاؤی خاطر چپ کر رہیا۔ پراوہ رولا پاندرا رہیا۔
 اخیر بول بال کے تھک گیا تے نورے دے کھیتاں ول ٹر گیا۔
 جے توں غصہ نہ کریں ماسی تے اک گل کراں۔

خیراں: میں سواہ غصہ کرنا ایں۔ توں دس مہینوں۔

بشر: ماسی! سلطان نشہ کر دا اے۔

خیراں: (فکر مندی نال) وے مہینوں تے پہلے ای شک سی۔ پر مہینوں کسے نہیں دسیا۔ جالبند پھر اوہ دے کولوں اپنے سو (100) روپے۔ مہینوں
 چُکھ کے دتے سی۔ (غصے وچ اُچی اواز نال) جاتوں وی نورے دے کھیتاں ول۔ وے جاندا کیوں نہیں۔۔۔؟ چلا جا۔ میں کہنی آں۔
 بشر: (گھبرا کے) بڑا جاناواں ماسی۔ مہینوں سو (100) روپیہ ملے یا نہ ملے پر ماسی توں اپنے سلطان نوں نشے توں بچا۔ (جان داتاثر)
 (اک ہور نو جوان اواز ارشد دے آن داتاثر)

ارشد: (گھبراہٹ نال) ماسی۔ ماسی خیراں۔

خیراں: وے ہُن کیہ ہو گیا اے؟ خیراے۔ میں تے اگے سستی بیٹھی آں۔

ارشد: ماسی سلطان نوں پولیس پھڑکے لے گئی اے۔

خیراں: ہائے میں مر گئی۔ وے کیوں لے گئی پولیس۔۔۔؟

ارشد: ماسی اوہ سگریٹ پیندا سی نشے والے۔ اوہ دے نال منھاتے چھیمادی سن۔

خیراں: (اُچی اواز وچ) وے تہاؤا لکھ نہ رہوے۔ نشے والے سگریٹ بنان والیو۔ ہائے وے میں کیہ کراں ہُن۔۔۔۔۔؟

سکیمنہ: (داخل ہونداں دُوروں نیڑے آؤندی اواز تے گھبرایا ہوا لہجہ) کیہ ہو یا ماں۔۔۔؟

خیراں: نی پولیس لے گئی اوہنوں۔

سکیمنہ: کہہ نوں ماں۔۔۔؟

خیراں: نی تیرے بھرا سلطان نوں۔

ارشد: ماسی ہُن تے تینوں تھانے جانا پئے گا۔ چودھری کرم داد نوں نال لے جا۔

سکیمنہ: ماں میں وی تیرے نال چلاں گی۔

خیراں: گھر بیٹھ توں آرام نال۔ چل وے پتر ارشد میرے نال چل کرم داد دے گھرتا نہیں۔
 ارشد: چل ماسی۔

(منظر بدلد اے۔ ہلکا جیہا سازیہ)

(تھانیداردی رُعب دار اواز)

تھانیدار: چودھری صاحب تے ماسی خیراں۔ میں ایہناں منڈیاں نوں بالکل نہیں چھڈناں۔ خاص طور تے سلطان نوں تے بالکل نہیں چھڈنا۔ ایہنے تے پڑھ لکھ کے گویا اے۔ ایہنوں شرم نہیں آؤندی۔ بہن ایہدے گھر دا خرچہ چلان دی اے سکو لے پڑھا کے تے ایہہ ویہلا مشنڈ اکھیتاں وچ بہہ کے نشے کردا اے۔

چودھری کرم داد: بالکل ٹھیک اے۔ اسیں وی تہا نوں ایہوای کہن آئے آں۔ کیوں بھین خیراں کہیہ خیال اے تیرا۔۔۔؟

خیراں: تھانیدار صاحب چودھری کرم داد ٹھیک کہند اے۔ رکھو ایہناں نوں اتھے ای۔

سلطان: (اک کمزور اواز) آج نہ کہہ ماں۔ خدا داد واسطی مینوں چھڈا لے۔ مینوں بڑا ڈراؤندا اے تھانے توں۔

تھانیدار: تھانے توں تینوں ڈراؤندا اے تے نشے دے سُوئے لاندیاں ڈرنیں آؤندا۔ مونتہہ وکھ اپنا ہڑباں نکلیاں ہو یاں نہیں۔ تیلے ورگا تیرا جٹ اے۔

کرم داد: رکھو جی ایہناں نوں اتھے ای۔

تھانیدار: حوالدار بند کردے ایہناں نوں حوالاں وچ۔

سلطان: ماں مینوں بچا لے۔ مینوں گھر لے چل۔ مَر جاں گا میں اتھے۔

خیراں: مَر دا ایں تے مَر۔ کٹاں سمجھایا تیری بھین نے تینوں۔ وے مینوں تے توں مونتہہ وکھان جوگا نہیں چھڈیا۔ سارا پنڈ میری عزت کر داسی۔

بُن کیہ کہن گے لوکی پئی ماسی خیراں دلہن اک پڑھی لکھی بھین دا بھر اہکھو یا گیا اے۔ شاواشے تیرے۔ کیا سو بناؤن چڑھایا اے۔

سلطان: (روندیاں ہو یاں) ماں معاف کردے مینوں۔ معاف کردے مینوں ماں۔ میں بُن سگریٹ نہیں پیاں گا۔ ماں مینوں ڈاکٹر کول

لے چل۔ ماں میرا علاج کرا دے۔ میں تیرے سردی قسم کھا کے کہنا واں۔ بُن کدی سگریٹ نہیں پیاں گا۔

چودھری کرم داد: جے کل نوں مکر گیا فیر۔۔۔؟

خیراں: میں تے کہنی آں رہن دیو دو (2) چار (4) دیہاڑے تھانے وچ، ایہنوں۔

سلطان: نہ ماں۔ مینوں گھر لے چل۔ مینوں ڈاکٹر کول لے چل پر مینوں تھانے نہ چھڈ کے جاکیں۔ میری توبہ اے ماں۔ میں کدے نشہ نہیں

کراں گا۔ میں واپس مڑنا چاہتاں۔

چودھری: تھانیدار صاحب تہا ڈی کیہ صلاح اے؟

تھانیدار: میں ایہدے وعدے اتے یقین کرن نوں تیار آں۔ پر میں ایہنوں گھر نہیں بھیجاں گا۔ میں خود ایہنوں تے ایہدے ساتھیاں نوں

ہسپتال لے کے جاواں گا۔ اپنی نگرانی وچ علاج کراواں گا۔

سلطان: تھانیدار صاحب میں تیار آں ہسپتال جان لئی۔ میرا اعتبار کرو۔ میں بُن کدی نشہ نہیں کراں گا۔ آج ایہناں لوکاں دے سامنے

جیہڑی شرم ساری تے جیہڑی ذلت ہوئی اے۔ اوہنے میریاں اکھاں کھول دتیاں نیں۔ میں سب کولوں معافی منگناواں۔ میں واپس
 اوہے سلطان نوں ملنا چاہناں جیہڑا دو (2) ورہے پہلے سی۔ اپنی سکینہ دا بھرا۔
 (دیوانگھن دا تاثر دین لئی اک سازینہ وچدا اے)
 سکینہ: (خوشی بھریا لہجہ) لے پھڑ شیشہ تے تک اپنی شکل۔ رکتاں فرق پئے گیا اے۔ رنگ نکھر آیا اے تیرا نشہ چھڈن نال۔
 خیراں: کوئی زندگی اے نشہ باز اں دی۔ ہر بندہ نفرت کردا اے۔ تھوہ تھوہ کردا اے۔
 سلطان: (مسکراہٹ دے تاثر نال صحت مند آواز) ہُن بار بار نشہ داناں لے کے مینوں شرمندہ نہ کرو۔ میں لعنت بھیج داہاں اوہناں
 دیہاڑیاں اُتے۔ بس ہُن میں تہاڈے کول واپس آ گیا واں گل توں انشاء اللہ چودھری کرم داودی آڑھت تے جا کے کم کراں گا۔
 سکینہ: (خوش ہو کے) تے فیرا میں تیراویاہ کراں گے۔
 (اک خوشی بھریا سازینہ ابھر دا اے)

مشق

- 1- بیٹھاں لکھے لفظاں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو جے ایہناں دے معنی اگھڑ آؤن:
 قہر، اوتتری، گونگلو، مٹھیا ہویا، ہوکا دینا، کھیرا، جُتھ
- 2- ”چڑیاں دا چنبہ“ توں کیہ مراد اے؟
- 3- سلطان نوں پولیس پھڑ کے کیوں لے جاندی اے؟
- 4- خیراں دے کردار بارے اک پیرا گراف لکھو۔
- 5- سلطان نوں کیہڑی چیز نے نشہ چھڈن اُتے مجبور کیتا؟
- 6- تہاڈے کسے دوست نوں نشہ دار وگ لگ جائے تو تُو کسے اوہدے واسطے کیہ کرو گے؟

ساڙاوسيب - ساڙاورش

ساڙي ثقافت ڪلچر تے وسيب سانوں پيار محبت تے بھائي چارے داستيق دیندے نیس۔ پنجائ دریاواں دی ایہہ بھاگاں بھری دھرتی صدیاں توں ہسدي وسدي اے تے ایہدے دسنيک پيار تے محبت دے چا ہوان نیس۔ ایہدے پُرانے آثار، استھ چار چنیرے کھلریا علم، ہنر، رسم تے رواج، لوک گیت، لوک کھیڙاں، لوک ناچ تے لوک تہوار اوہ مہکدے پھل نیس۔ جیہڑے صدیاں توں اپنی مہک تے نشیو وئدرہ نیس۔

ساڙي ثقافت تے وسيب دے اصل سوئے پنجائ (5) دریاواں دے کنڊھیاں اُتے آباد قبیلے نیس۔ اوہناں دا اپنا اک رہن بہن اے تے اوہناں دے صدیاں توں چلے آرہے رسم تے رواج نیس۔ اوہناں دے اپنے گیت نیس۔ جیہڑے اوہ ویاہ شادیاں تے خوشیاں غمیاں وچ گاؤندے نیس۔ ایہناں گیتاں دے نال مختلف قسم دے ناچ تے بھنگڑے وی نیس۔

ساڙے لوک گیت تے رساں بچے دے جمن توں شروع ہو جاندياں نیس۔ اوہناں گیتاں وچ بچے دی لمی حیاتی لئی دُعاواں تے آؤن والیاں گھڑیاں لئی نیک خواہشاں شامل ہوندياں نیس۔ ساڙے استھ جدوں کوئی بال جندا اے تے سب توں پہلاں اوہدے کن وچ آؤن دتی جاندي اے۔ فیر اوہدے موئہ نال گرو شہد یا کوئی ہور منٹھی شے لائی جاندي اے۔ اوہدے لئی دُعا کیتی جاندي اے۔ ایس رسم نوں گروہتی کہیا جاندا اے۔ جمن والے بال دے برائے خوب صورت تے نرم وال ہوندے نیس۔ اوہ وال لہائے جاندے نیس۔ اوہنوں تھہڙ لہائی کہیا جاندا اے۔ ایہناں رساں وچ عقیدہ تے ختنے وی شامل ہوندے نیس۔ فیر ہر سال ساگرہ منائی جاندي اے۔

بچہ جوان ہو جاوے تے اوہدی منگنی تے شادی کیتی جاندي اے۔ ایس موقع اُتے وی کئی قسم دیاں رساں کیتیاں جاندياں نیس۔ ایہہ رساں صدیاں توں چلیاں آرہیاں نیس تے ساڙے وسيب دا حصہ تے ساڙاورش نیس۔

ساڙي ثقافت تے وسيب دے دو بچے وڈے سوئے ساڙے پہاڑ، پُرانے جے، قلعے، مقبرے، مسجدیں تے عجائب گھر نیس۔ ایس توں علاوہ ساڙے وسيب وچ کئی ثقافتی ورثے وی نیس۔ جنہاں وچ ایہہ قابل ذکر نیس:-

ترنجن

ترنجن اوس پڑنوں کہندے نیس جتھے دائرے دی شکل وچ بہ کڑیاں چرے گت دیاں نیس۔ ایہنوں بھنڈا روئی کہیا جاندا اے۔ تے چھو پے پاؤناں یاں جوئے پاؤناں وی کہیا جاندا اے۔ کڑیاں استھ وی اپنا اک لیڈر ترنجن لیندیاں نیس تے ساریاں اپنیاں پونیاں دے جوئے بنا کے اوہدے حوالے کر دیندیاں نیس۔ اوہ سارے جوئے اک چھج وچ رکھ لیندیاں اے۔ فیر چرے کتن دا عمل شروع ہو جاندا اے۔ ضدِ ضدی چرے چلدے نیس۔ انجسوت وی زیادہ کتیا جاندا اے تے اوہناں دا دل وی لگا رہندا اے۔ کوئی کڑی ترنجن وچوں اُٹھ کے نہیں جاسکدی۔ ترنجن وچوں جانا چنگا نہیں سمجھیا جاندا۔ ایہنوں بھنڈا رٹنا کہیا جاندا اے۔ کڑیاں چول شکر یا تل شکر جیہڑے اوہ اپنے گھراں توں لے کے آندیاں نیس کھاندياں جاندياں نیس تے نال نال گیت وی گاؤندیاں نیس۔

لوک کھیڈاں

پنجاب دے بال اپنی پڑھائی تے دوجے کماں کاراں دے نال نال کھیڈاں دے دی شوقین نہیں اوہ جتھو گرم، شہا پو، لیکاں مارن، لکن میٹی، کوکلا چھپاکی، رسی پٹنا، ککلی، تھال، گڈے گڈی داویا، گشتی، کبڈی تے گلی ڈنڈا ورگیاں کھیڈاں کھیڈ دے نیں۔

میلا تھیلے

میلا ساڈے وسیب تے لوکاں دے رہن سہن دی پہچان اے۔ میلا پنجاب دے چنے چنے اُتے لگدے نیں۔ پنجاب وچ میلا دو طراں دے ہوندے نیں۔ کچھ میلا ساڈے بزرگاں دے عرس دے موقع تے لگدے نیں تے کچھ میلا موسماں دی ادلا بدلی دے حوالے نال لگدے نیں۔ جویں وسا کھی دا میلا، بسنت دا میلا وغیرہ۔

بزرگاں دے مزاراں تے لگن والیاں میلیاں وچوں ایہہ میلا خاص طور تے ذکر دے قابل نیں۔ اسلام آباد وچ میلا بری امام رحمۃ اللہ علیہ، ملتان وچ شاہ شمس سہروردی رحمۃ اللہ علیہ دا عرس، شیخوپورہ وچ میلا جیر بہار شاہ رحمۃ اللہ علیہ تے سید وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ، گوجرانوالہ وچ دھوکھل دا میلا، قصور وچ عرس بابا بٹھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ، پاک پتن وچ عرس حضرت بابا فرید گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ، لاہور وچ میلا شاہ حسین رحمۃ اللہ علیہ، قدماں دا میلا تے عرس حضرت داتا گنج بخش علی ہجویری رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میاں میر رحمۃ اللہ علیہ، عرس بابا شاہ جمال رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میراں حسین رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت شاہ محمد غوث رحمۃ اللہ علیہ، تے ہور کئی میلا تے عرس منائے جاندے نیں۔ ایہناں میلیاں تے عرساں اُتے لوک تماشے، سرکس، کبڈی، گشتیاں، نیزہ بازی، ورگیاں کھیڈاں ہوندیاں نیں۔ جہاں وچ ساڈی ثقافت جھلکارے ماروی ہوئی نظر آؤندی اے۔

لوک تماشے

پنجاب دے وسنیک کماں کاراں توں پہلے ہو کے تفریح نال اپنا تھکویاں لاہندے نیں۔ بعض لوکاں نے ایس لئی تماشے وکھان دا پیشہ اختیار کر لیا اے کیوں جے ایہناں لوک تماشیاں نال اوہناں دی روزی جوی ہوئی اے۔ جویں باندر دا تماشہ، رچھ والا، پنتلیاں دا تماشہ، بازی گری ایہہ لوک مجمع لا کے لوکاں نوں کھشیاں کر کے اپنے کرتب دکھاندے نیں تے اپنی محنت دا پھل پاؤندے نیں۔ ایہدے توں وکھ ساڈے لوک کبوتر بازی، کتے لڑانا، بیڑے لڑانا، لکڑاڑانا ورگے شوق وی پورے کردے نیں۔

واہی تیجی

پنجاب وچ سب توں اہم پیشہ واہی تیجی اے۔ پنڈاں تھانواں دے لوک واہی تیجی نوں سبھ توں اچا سمجھدے نیں، ساڈے واہی وان (کسان) دل لا کے کم کردے نیں زمین دا سینہ چیر کے اوہدے وچوں اناج پیدا کردے نیں۔ اللہ دے فضل نال بوہت اناج پیدا کر دے نیں خود وی کھاندے نیں تے واڈھواناں منڈیاں وچ اپڑا دیندے نیں۔ جیہڑا دوجے لوکاں دے کم آؤندا اے۔ واہی تیجی وچ مرداں دے نال عورتاں وی اوہناں دا ہتھ وٹاندیاں نیں۔ مرد کھیتاں وچ کم کردے تے اوہ اوہناں دی روٹی لے کے جاندیاں نیں۔ جتھے وڈھن تے گترن وچ مرداں نال شامل ہوندیاں نیں۔ مجھاں چونڈیاں تے اوہناں نوں جتھے وغیرہ پانڈیاں نیں۔ چکی پیہنڈیاں، چرنے کت دیاں

نہیں۔ ڈوڈھ رڑکدیاں نہیں۔ واہی نیچی دے وسیب وچ کئی رساں تے ریتاں جڑیاں ہو یاں نہیں۔ جو یں کنک دی واڈھی ویلے ڈھول و جانا تے بھنگڑے پاؤنا، چنگی فصل تے خوشی کرنی، دیگاں پکانیاں، راگ پارٹیاں ہلا کے گیت سُنا وغیرہ۔

اتھے دس والی گل ایہہ دے پی ایہہ دے وچ کوئی شک نہیں کہ واہی نیچی کرن والے لوک بڑے محنتی، ایماندار، تے لگن والے ہونڈے نہیں۔ پر اوہ مقدمے بازیاں تے فضول قسم دے رسم تے رواج وچ پئے کے اپنا قیمتی وقت تے دولت وی تباہ کر دے نہیں۔ معمولی معمولی گل اُتے لڑنا جھگڑنا تے فیر تھانے پکھری دے چکراں وچ پھنس جانے نہیں۔ بُن جیوں جیوں تعلیم ول واہی وان دھیان دے رہے نہیں ایہہ مقدمے بازیاں تے فضول رساں گھٹ رہیاں نہیں۔ بُن ساڈا کسان جاگ پیا اے جیہدے نال نہ صرف اوہدی سگوں پوری قوم تے ملک دی بھلائی اے۔

مشق

- 1- ساڈا وسیب ساٹوں کیہ سکھاؤندا اے؟
- 2- ترنجن کس ٹوں آکھدے نہیں؟
- 3- پنجاب وچ ہون والے پنجاں غرساں دے ناں لکھو؟
- 4- تھلے دے لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ:
رہن سہن، منگنی، ترنجن، سیکلی، ثقافت

قصہ اک طوطے دا

کسے سوداگر نے ایک سوہنا من موہنا طوطا پنجرے وچ قید کیتا ہو یا سی تے روز اوہدے نال مٹھیاں مٹھیاں گھاں کر کے من پر چاؤندا ہوندا سی۔ اک دیہاڑے سوداگر نے تجارت لئی ایران جان دا ارادہ کیتا تے اپنے سبھے نوکراں چاکراں توں کچھیا پئی اوہ ایران توں اوہناں واسطے کیہ سوغات لیاوے۔ سبھ نے اپنی اپنی پسند دی سوغات دسی فیروہ طوطے ول آیا تے کچھیا پئی اوہدے واسطے ایرانوں کیہ سوغات لیاوے؟

طوطے نے جواب دتا پئی مینوں کسے شے دی لوڑ نہیں۔ ٹساں، میرا اک کم کرنا اے پئی ایران وچ جتھے کدھرے تہاں توں طوطے نظر آؤن۔ اوہناں نوں میرا سلام دینا تے ایہہ سُنیا اپڑانا اے پئی تہاڈا اک ساتھی طوطا پنجرے وچ قید اے۔ ٹسیں کھلیاں ہواواں وچ اُڈدے تے آزادی دیاں موچاں مان دے آو۔ اوہ وچارا تہاڈی یاد وچ دن رات رونداتے ہاواں بھر دا اے۔ ایہہ جنگی یاری اے پئی تہاں نوں اوہدیاں مصیبتاں دا بھوراوی احساس نہیں اوہدے لئی کوئی چارا کرو، کوئی آزادی دی راہ دکھاؤ۔

سوداگر نے طوطے نال وعدہ کیتا پئی اوہ ایران دے طوطیاں نوں اوہدا سُنیا ضرور دیوے گا تے جے اوہناں نے کوئی جواب دتا تے ضرور لیاوے گا۔ سوداگر تجارت کردا، مختلف شہراں وچوں لنگھدا، سفر دیاں منزلاں طے کردا، ہو یا ایران اپڑیا۔ اک جنگل وچوں اوہدا گزر ہو یا۔ اوس نے ویکھیا پئی بوہت سارے رنگ برنگے طوطے اک رکھ دیاں شہنشاہ اُتے بیٹھے چبک رہے نیں کجھ پنجان نال ایک دو جے دے پُر پھرول رہے نیں تے کجھ ہوا وچ اُڈاریاں مار رہے نیں۔

سوداگر نوں اپنے طوطے دا سُنیا یاد آ گیا۔ اوس نے اپنا گھوڑا روکیا۔ تے اوہناں طوطیاں نوں اپنے قیدی طوطے دا سلام تے سُنیا دتا۔ سُنیا سُن کے سبھے طوطے چپ ہو گئے۔ اوہناں نوں ہوا وچ اُڈناں چمکنا چہلاں کرنا تے گیت گاؤنا بھل گیا۔ غمگین ہو گئے تے اک دو جے ول ہٹ ہٹ تکلن لگ پئے۔

قیدی طوطے دی فریاد سُن کے ایک طوطا کتنن لگ پیا تے رکھ توں ڈگ کے مر گیا۔ سوداگر نوں ایس گل دا بڑا دکھ ہو یا پئی اوس نے ایویں اک طوطے دی جان لے لئی۔ جے اوس نوں پتا ہوندا پئی ایس طوطے نے سُنیا سُن کے مر جانا ایس تے اوہ سُنیا ای نہ دیندا۔ فیروہ اوس نوں خیال آیا پئی خورے ایہہ طوطا میرے طوطے دارشتے دار ہووے یا دونویں اک دو جے دے یار بیلی ہون تے ایہناں وچکار گورھی محبت ہووے۔

بزرگ آکھدے نیں پئی مَوٹھوں نکلے لفظ چنگیاڑے وانگوں ہوندے نیں جیہڑے کسے دے من وچ بھانجھ بھال دیندے نیں تے گھراں دے گھر ساڑے سواہ کر چھڈ دے نیں۔ ایس لئی سیانیاں نے آکھیا اے پئی بولن توں پہلاں سوچو۔ متاں تہاڈے مَوٹھوں نکلے ہوئے کجھ لفظ کسے داسن دکھی نہ کردین۔ کسے وچکار بھگڑا کھڑا نہ کردین۔ کسے دی گھٹی تے خلی ساڑ نہ چھڈن ملک وچ قننتے تے فساد اُٹو جب نہ بن جاوے۔ اوہ لوک کڈے ظالم ہوندے نیں جیہڑے گھاناں نال لوکاں دے دل پھٹڑ کر دیندے نیں تے اوہناں دے دلاں وچ نفرت،

تہصّب تے خُمدِ دلی بودیدے نیس۔ کسے شاعر نے غُوب آکھیا اے:

جو بول زبانوں نکل گیا
اوہ تیر کمانوں نکل گیا

سوداگر ایس واقعہ مگروں پچھتاؤندا تے مختلف شہراں وِچ تجارت کردا تے پھر دا پھر اندا رہیا۔ اوس نوں تجارت وِچ چوکھا فائدہ ہویا۔ اوس نے اپنے سارے نوکراں چاکراں واسطے سوغا تاں خریدیاں تے وطن نوں پر تیا۔

اوس نے اوہ سوغا تاں اپنے نوکراں چاکراں نوں دتیاں۔ اوہ سبھے بوہت خوش ہوئے۔ فیراوہ طوطے دے پنجرے کول گیا۔ تے طوطے سامنے سارا واقعہ بیان کیتا نالے اپنی پریشانی تے پچھتاوے دا وی اظہار کیتا۔ پئی اوس سُنہیے پاروں اک طوطے دی ایویں جان چلی گئی۔

طوطے نے جدوں سُنیا پئی اک طوطے نے اوہدا سُنہیا سُن کے تے کتب کتب کے جان دے وِتی تے اوس نوں بوہت دکھ ہویا۔ اوہ سنے اوہ وی کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔

سوداگر نے جدوں دیکھیا پئی اوہدا طوطا وی کتب کتب کے مر گیا اے تو بوہت دکھی ہو گیا۔ آکھن لگا۔ پئی میں کتاں کم عقل ہاں۔ مینوں ایہہ گل اپنے طوطے نوں دسی نہیں چاہیدی سی۔ افسوس۔ میں اپنی بیوقوفی نال دوپنچھیاں دی جان لے لئی۔ ایس لئی بزرگاں نے آکھیا اے پئی کدے اجیہی گل نہ کرو جیہدے نال کسے دا نقصان ہووے یا سُن نوں دکھ ہووے۔

سوداگر نے افسوس کر دے ہو یاں پنجرہ کھولیا تے مرے ہوئے طوطے نوں کدھ کے باہر سٹ دتا۔ اوہ طوطا اک دم اُٹھیا تے اڈ کے سامنے درخت اُتے جا بیٹھا۔ سوداگر حیران رہ گیا۔ پئی طوطا کوں زندہ ہو گیا اے؟ تے کجھن لگا۔

”اے طوطیا من موطیا۔ ایہہ کیہ ماجرا اے پئی ایرانی طوطا تیرا سُنہیا سُن کے مر گیا تے توں اوہدی موت داسُن کے پہلاں مر گیا فیر زندہ ہو گیا۔ ایہہ ساریاں گلاں میری سمجھ توں باہر نیس۔“

طوطے نے جواب دتا۔ ”اے سوداگر! سب توں پہلاں تیرا بوہت بوہت شکریہ۔ پئی توں مینوں ایس قید توں آزاد کیتا۔ آزادی توں وڈی کوئی نعمت نہیں۔ سُن میں اپنے وطن نوں پرت جاواں گاتے وطن دیاں آزاد فضاواں تے گھلیاں ہو اواں وِچ اڈاں گاتے موجاں ماناں گا۔“

دوجی گل ایہہ وے پئی میں اپنے وطن دے طوطیاں نوں سُنہیا گھلیا سی۔ پئی اوہ مینوں قید و چوں نکلن دی کوئی ترکیب دسن تے اک سیانا طوطا کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔ اوہ مر یا نہیں سی سگوں اوس نے قید و چوں آزادی حاصل کرن دا طریقہ مینوں دسیا سی۔ میں اوہدی رمز نوں سمجھ گیا تے اوہو طریقہ اختیار کر کے آزادی حاصل کر لئی۔ عقلمنداں لئی اشارہ ای کافی ہوندا اے تے بیوقوف لوک ہتھ آئی دولت نوں اپنی بے وقوفی پاروں گوا بہندے نیس۔“

(مثنوی مولانا روم دفتر اول توں ماخوذ)

مشق

- 1- طوطے نے سوداگر ہتھ ایران دے طوطیاں نوں کیہ سُنہا گھلیا؟
- 2- قیدی طوطے داسُنہا سُن کے ایران دے طوطیاں اُتے کیہ اثر ہو یا؟
- 3- مُونہوں گل سوچ سمجھ کے کیوں کڈھنی چاہیدی اے؟
- 4- ایس سبق توں کیہ اخلاقی نتیجہ نکل دا اے؟
- 5- طوطے نوں پنجرے وچ رہ کے چوری کھانیاں ہو یاں وی کیوں گھاٹ محسوس ہوندی سی؟

ٹھیڈا

کردار نصرت: (45 سال دی استانی)
 حامد: (زاہد دا وڈا بھرا 25 سال دا)
 خورشید فاطمہ: (رحمن دی رشتہ دار 60 سالہ عورت)
 زاہد: (نصرت دا رنگا پتر 20 سال دا جوان)
 رحمن: (نصرت دا خاوند 50 سال دا اک امیر آدمی)
 اسد: (زاہد دا دوست)
 خادم حسین: (ملازم)

پہلا سہین

(نصرت ویہڑے وچ منجی تے ٹیٹھی سبزی بناری اے۔ زاہد سائیکل لے کے اندر آؤندا اے)

زاہد: اوہو امی جی! میں تے عاجز آ گیا واں اپنی ایس پچھڑ سائیکل توں!

نصرت: کیہ ہو یا اے پتر؟

زاہد: میری کلاس دے منڈے ٹھیک ای ایہنوں ”مرزادی بائیکل“ کہندے نیں۔ کدے پچھڑ ہو جاندی اے تے کدی چین اتر جاندی اے تے کدے ہینڈل مڑ جاند اے۔ کدے ہینڈل بھڑ جاند اے۔

نصرت: پتر۔ کمیٹی اٹکے گی تے نوں سائیکل لے دیواں گی۔

زاہد: اوہو امی جی۔ کمیٹی پا کے وی سائیکل ای لے کے دیوے؟

نصرت: تے ہور پتر۔۔۔؟

زاہد: امی ہُن میں سکولے پڑھد اباں نہیں۔ کالج وچ پڑھنا واں۔ مینوں سائیکل تے کالج جاندیاں شرم آؤندی اے۔ میں ہُن موٹر سائیکل لوں گا۔

نصرت: کالجیٹ ہو کے توں سیانا تے نہیں ہویا۔ سیانا ہوندا تے تینوں اپنی سمجھ ہوندی کہ اک سکول ٹیچر ماں نوں اپنی وڈی فرمائش نہیں پائی دی پتر میری ساری تنخواہ روٹی کپڑے تے تیریاں فیس کتاباں تے ای لگ جاندی اے۔ دس موٹر سائیکل کتھوں لیاواں؟

زاہد: ہاں امی۔ میں وی بے وقوف آں۔ ایہہ بھل ای گیا ساں کہ میرا بیو میرے نکلیاں ہونداں ای فوت ہو گیا سی۔ تے موٹر سائیکلاں وی اوہناں کول ہونداں نیں، جیہناں دے پو جیوندے ہوندے نیں۔“

زاہد کمرے وچ چلا جاند اے۔ نصرت پریشان ہو کے اوہدے ول ویکھدی اے۔

دو جاسین

(ناہید تے نصرت ڈرائنگ روم وچ بیٹھیاں نیں)

ناہید: نصرت آپا۔ کیہ گل اے؟ تسی پریشان وسدے او۔۔۔!

نصرت: ہاں ناہید۔ زاہد نوں کراچی گئے ہفتہ ہون والا اے۔ اوہ افون وی نہیں آیا۔ اللہ خیر کرے۔

ناہید: تسی انج ای پریشان ہوناسی تے بھیجیا کیوں سی؟

نصرت: آج کل پٹھیاں نیں تے اوہ بڑی ضد کر کے اپنے دوست کول گیا اے۔ میں پہلی واری اوہدے توں وچھڑی آں۔ اوہدے بغیر تے ہر پاسے مینوں ہنیرا ای وسدا اے۔

ناہید: جدوں اولاد دوڈی ہو جاندی اے تے گزیاں ویاجیاں جاندیاں نیں۔ مُندے اپنیاں نوکریاں تے چلے جاندے نیں۔ تے فیر آخر ماں بیونوں اکلیاں ای رہنا پیندا اے۔

نصرت: نہیں ناہید۔۔۔ مینوں انج دلا سہ نہ دے۔ زاہد ای میرا سب کچھ اے۔ میری اُمید تے سہارا اے۔ میں اوہدی خاطر جوانی وچ ہر شے نوں ٹھکرا دتا۔ نہیں تے آج میں وی خاوند والی ہوندی۔ میرے ہو روی بچے ہوندے۔ پر انج زاہد میرے توں وچھڑ جاند ا۔ اوہدا خیال ای میری زندگی اے۔ خورے اوہ ہن کیہ کر رہیا ہووے گا۔

تجاسین

(زاہد اسد نال اوہدے کمرے وچ بیٹھا کیرم کھیڈ رہیا اے۔ خورشید اندر آؤندی اے۔)

اسد: السلام علیکم خالہ۔۔۔ ایہہ میرا دوست زاہد اے۔ لاہور وں آیا اے۔

خورشید: اچھا۔۔۔ توں لاہور وچ رکھتے رہنا ایں پتر۔۔۔؟

زاہد: پتہ برجی۔

خورشید: میری اک رشتہ داری وی او تھے رہندی اے۔ تیری امی دا کیہ ناں اے۔۔۔؟

زاہد: نصرت جہاں۔ اوہ سکول وچ ٹیچر نیں۔

خورشید: تیرے ابو دا ناں عبدالرحمن اے ناں۔

زاہد: جی۔ جی۔ تسی میری امی نوں جان دے او۔۔۔؟

خورشید: میں تیرے ابو دی کزن آں۔۔۔ توں کراچی آیا ایں۔۔۔ اپنے ابو نوں ملیاں ایں نا۔۔۔؟

زاہد: جی۔۔۔ ایہہ تسی کیہ کہہ رہے او۔۔۔؟

خورشید: ہوں۔۔۔ تے تینوں ماں نے بیوناں ملن دی اجازت نہیں دتی۔ چلو تیرے ماں بیوی نہیں بنی سی۔ طلاق ہو گئی۔ ٹھیک اے عدالت نے تینوں ماں دے حوالے کر دتا تے تیرے دوڈے بھرانوں پیو دے۔ پر پتر ایہہ گل چنگی نہیں جے توں پیو تے بھرانوں ملے بغیر ہی چلا جاویں۔ اوہ ڈیفنس وچ 33۔ نمبر بنگلہ وچ رہندے نیں۔ تیرا ابو بہت امیر آدمی اے۔ مل داما لک اے۔ اچھا میں اسد دی ماں

نوں مل لوں۔ اپنی امی نوں میرا سلام آکھیں۔
(خورشید چلی جاندی اے۔ زاہد ایہہ سُن کے ہچکا ہکا رہ جاندا اے)

چوتھا سہین

(کھانے دی میز تے نصرت بیٹھی اے تے زاہد انتظار کر رہی اے اوہ زاہد نوں آواز دیندی اے)
نصرت: بُن آوی جا زاہد پُتر۔ کھانا ٹھنڈا پیا ہوندا اے۔
(زاہد اندر آؤندا اے)
زاہد: مینوں بھگھ نہیں ٹھی کھانو۔۔۔!
نصرت: جدوں داتوں کراچی توں آیا ایں نہ چنگی طراں گل کردا ایں تے نہ ای روٹی کھاندا ایں۔ کیہ ہو گیا اے تینوں؟
زاہد: جنہاں دے پوچھو نہ دیاں ای مر جان دے نیں۔ اوہناں دی بھگھ مر ای جاندی اے۔
نصرت: کیہ کہہ رہیا ایں تُوں پُتر؟
زاہد: کراچی وچ آؤدی کزن خورشید فاطمہ ملی سی۔ تہا نوں سلام آکھدی سی۔
(زاہد باہر نکل جاندا اے۔ نصرت اوہنوں پریشان ہو کے وکھدی اے۔)

پنچواں سہین

(زاہد اپنے کمرے وچ بیٹھا اے۔ نصرت اوہدے کول بیٹھی اے)
نصرت: زاہد بیٹا جے توں میرے نال کوئی گل نہیں کرداتے ایہہ نہ سمجھ کہ میں تیریاں اکھاں وچ آئے سوالاں نوں نہیں جان دی۔ میں ایہناں سوالاں دے جواب دین لئی پندرہ ورہیاں توں تیار آں۔ پر مینوں تیرے وڈے ہون دا انتظار سی۔ بیٹا سُن توں سمجھدار ایں۔ صدے نوں برداشت کر سکدا ایں۔ پُتر۔ خورشید فاطمہ نے تینوں جو کچھ دسیا اے اوہ سچ اے۔ جے میں نکلیاں ہوندیاں تینوں ایہہ دس دیندی تے نہ توں پڑھ سکدا تے نہ تیری کوئی شخصیت بن سکدی سی۔ توں ایہہ سب کچھ برداشت نہ کر سکدا۔ بُن توں خود نوں سنبھال سکدا ایں اپنی پڑھائی ول دھیان دے۔
زاہد: نہیں ماں جی۔۔۔ میں نہیں پڑھنا۔
نصرت: کیوں بیٹا؟
زاہد: ٹھی مینوں پڑھا کے کیہ بنائو گے۔ محض اک کلرک۔ ماسٹر یا زیادہ توں زیادہ لیکچرار۔۔۔ میں اپنے دُوبے بھراؤ انگ فیکٹری دا مالک تے نہیں بن جاواں گا نا۔۔۔!
نصرت: بیٹا توں سمجھنا ایں۔ میں تینوں نال لیا کے تیرے نال زیادتی کیتی اے۔ میں تینوں وی تیرے پیکول چھڈ سکدی ساں؟
زاہد: پرایہناں گلاں دا بُن کیہ فائدہ؟ میری زندگی تے تباہ ہوا ی گئی اے۔

نصرت: بیٹا۔ میں وی اپنی زندگی بناسکدی ساں۔ ساری زندگی نوکریاں کرن دی بجائے دو جاگھر و ساسکدی ساں۔ پر میں نہیں کہواں گی کہ میری زندگی خراب ہوگئی اے۔ میری زندگی دی سبھ توں وڈی خوشی تے میرے لئی تیرا ساتھ اے۔

زاہد: (ظنّ نال) مینوں پتا اے۔ تہاڈا میرے تے بڑا احسان اے!

نصرت: میرا تیرے تے کوئی احسان نہیں پتر۔ مانواں اپنے پیار توں ای مجبور ہو کے بچیاں لئی قربانیاں دیندیاں نہیں۔

زاہد: مینوں تہاڈے پیار تے شک نہیں امی جی۔ پر میرا کیہ قصور اے کہ میں بچپن توں آج تک بیوتوں دُور آں۔ اوہدی شفقت توں محروم آں۔ میرے کول اوہ آسائش نہیں جیہڑیاں میرے بھرا حامد کول نہیں۔ میرا وی اوہناں تے حق سی۔

نصرت: (دُکھ نال) بیٹا جو میں ایس گل واسطے تیار ساں کہ اک نہ اک دن تینوں اپنے باپ دا پتا چل ہی جائے گا۔ انجے ہی میں تیرے وچھوڑے لئی وی خود نوں تیار کر لیا اے۔ تُوں اپنے والد کول جاسکد ایں۔ ساریاں آسائشاں تے سہولتاں لے سکد ایں۔ میں تیرا سوٹ کیس تیار کر دینی آں۔ توں آج ای چلا جا۔

چھینواں سہین

(ڈائینگ ٹیبل تے رحمن، حامد تے زاہد کھانا کھا رہے نیں)

رحمن: زاہد۔ ملازم نے تیرا سامان گیسٹ روم وچ سیٹ کروا دتا اے۔

زاہد: جی ابو جی۔۔۔

رحمن: تینوں جس چیز دی لوڑ ہووے ایہو دس دکیں۔ جتنے پیسے چاہیدے ہون میرے کیشیر توں لے لیں۔ میرے کمرے وچ مینوں ڈسٹر ب نہ کریں۔

زاہد: جی ابو۔۔۔

ستواں سہین

(حامد اپنے کمرے وچ کتاب پڑھ رہیا اے۔ زاہد اندر آؤندا اے)

حامد: (چونک کے) زاہد توں ایس وقت میرے کمرے وچ۔ تے بغیر نوک (Knock) کیتے۔۔۔؟

زاہد: حامد بھائی میں کلا بیٹھا بیٹھا گھبرا گیا ساں۔

حامد: تیرے کمرے وچ ٹی وی رکھیا اے نا۔ میرا خیال اے ایس وقت بڑا ہتھاپر و گرام لگیا ہونا اے۔

زاہد: دراصل حامد بھائی۔ میرا تہاڈے نال گلاں کرن نوں جی کر رہیا سی۔

حامد: گلاں کرن واسطے ڈرائنگ روم یا کمان روم ہوندا اے۔ ایہہ تے بالکل میرا ذاتی کمرہ اے۔

زاہد: سوری حامد بھائی۔

(زاہد سر جھکا کے چلا جاندا اے۔)

اٹھواں سین

(زاہد ناشتے تے کلا بیٹھا اے۔ ملازم او تھوں لنگھدا اے۔)

زاہد: خادم حسین ذرا گل سُن۔

ملازم: سر جی واپس آ کے سُن لو اں گا۔ مینوں جلدی اے۔ وڈے صاحب جی دے کمرے وچ ناشتہ دینا اے۔

زاہد: ابو جی اتھے نہیں آن گے۔

ملازم: نہیں سر جی۔

زاہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اتھے ہر کوئی کلیاں ای کھاندا اے۔ تسی کر لو ناشتہ۔

(زاہد اُداس ہو جاندا اے۔ اوہنوں اپنی ماں یا دآ جاندی اے جیہڑی ناشتے ویلے اوہنوں اپنے ہتھیاں نال بُرکیاں کھواندی سی۔)

ناواں سین

(نصرت کھانے تے کھی بیٹھی زاہد نوں یاد کر رہی اے۔ اوہدیاں اکھاں وچ اتھرو نیں۔)

دسواں سین

(زاہد بخار وی حالت وچ اے۔ نال ملازم کھلوتا اے)

ملازم: سر جی۔ میں دوائیاں لے آیاں۔ کھالو۔ ڈاکٹر کہہ کے گیا اے دیر نہیں کرنی۔

زاہد: خادم حسین تسی ابو جی نوں دیسی کہ میں بیمار آں؟

خادم: ہاں سر جی۔۔۔ اوہناں نے ای تے فون کر کے ڈاکٹر نوں سدیا سی تہاڈے لئی۔

زاہد: ہُن کتھے نہیں ابو جی۔۔۔؟

ملازم: اوہ باہر چلے گئے نیں۔

زاہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اوہناں نوں وی میں دیسی۔ کہندے سن خادم حسین توں زاہد دا خیال رکھنا۔۔۔ تے فیر اوہ وی باہر چلے گئے۔

زاہد: (غصے نال) جا۔۔۔ تُوں وی باہر چلا جا۔ چھڈ دے مینوں۔ فیر نہ مونہہ چک کے آئیں اتھے۔

(ملازم دے جان مگروں زاہد اُداس ہو جاندا اے تے اوہنوں انج لگدا اے جو یں اوہ اپنی ماں دے گھر چار پائی تے لیٹیا ہویا اے۔

ماں اوہدا سر گھٹ رہی اے تے مونہہ وچ کچھ پڑھ پڑھ کے ہٹھوک رہی اے۔ ایسے دوران اوہنوں پیاس لگدی اے۔ اوہ ملازم نوں

کُماندا اے۔ ملازم نہیں آؤندا اوہ آپ اٹھدا اے تے چکرا کے ڈگ پیندا اے۔)

یار ہواں سنین

(حامد تے رحمن کھانے دی میز تے بیٹھے نیں۔)

حامد: ابا جی ”سنیا اے تہاڈی فیکٹری تے چھاپہ پے گیا اے۔ جعلی دوائیاں پھڑیاں گئیاں نیں۔
رحمن: آہو پتر۔۔۔ پر پیسے وچ بڑی طاقت اے۔ پیسے دی چمک سنبھوں کوئی ساڈا کچھ نہیں وگاڑ سکيا۔

(چٹکھوں زاہد آجاندا اے۔ اوہ اوہناں دیاں گلاں سن لیندا اے۔ اوہنوں بڑا دکھ ہوندا اے۔ اوہ میز تے آکے بیٹھدا اے)
رحمن: زاہد پتر۔ تیری صحت دی خوشی وچ آج میں وی تیرے نال کھانا کھاواں گا۔ خادم حسین نے بڑے اچھے کھانے بنائے نیں۔ پتر کھا
ناں۔۔۔!

(زاہد پُپ بیٹھا اے۔)

رحمن: توں کھا نہیں رہیا؟

زاہد: ابو جی۔۔۔ امی نے محنت کر کے مینوں حلال کھوایا اے تے بڑے پیار نال مینوں رکھیا اے۔ ایہہ کھانا میرے سنگھوں نہیں لیتھے گا۔
میں امی کول چلیاں واں۔۔۔ خدا حافظ۔
(زاہد اٹھ کے چلا جاندا اے)

آخری سنین

(نصرت اپنے کمرے وچ بیٹھی اے۔ زاہد دی تصویر اوہدے ہتھ وچ اے۔ زاہد کمرے وچ آؤندا اے تے ماں دے پیراں وچ بہہ
جاندا اے۔ ماں اوہنوں پیار کردی اے۔)

مشق

- 1- ڈرامہ ٹھیک ادا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- نصرت دا کردار کچھ سطر اں وچ بیان کرو۔
- 3- زاہد دے کردار اُتے نوٹ لکھو۔

ساڈا ماحول

(بچپن بھراوچکار مکالمہ)

- نسرین: (اخبار پڑھدیاں ہوئیاں) بھائی جان! لفظ آلودہ واکیہ مطلب ہوتا اے؟
- جمیل: (ہس کے) فالودہ۔۔۔!
- نسرین: محول نہ کرو تے صحیح صحیح دسو۔
- جمیل: میرا مطلب اے آلودہ فالودے دا بھرا ہوتا اے۔ اوہدے نال کوئی رلدی بلدی شے۔
- نسرین: (تنگ آکے) تہاڈے کولوں کوئی گل کچھ لٹو سہی بھاراں تے پے جاندے او۔
- جمیل: اوہو! میرے بھینے توں تے سچ سچ ناراض ہو گئی ایں۔ لے سُن تے یاد رکھیں کہ آلودہ فارسی زبان دا لفظ اے تے ایہدا مطلب اے لڑیا ہو یا یعنی گندہ۔ ساڈا ماحول تیزی نال ودھدی ہوئی آبادی نال گھسٹیا ہوتا جا رہیا اے۔ اتھوں تیک کہ ہُن ایہہ بیماریاں دا بینک بن چکیا اے۔
- نسرین: ویرجی گل محول وچ نہ پانا۔۔۔ حالے میں تہاڈے کولوں کئی گلاں کچھنیاں نیں۔
- جمیل: کچھو۔ کچھو۔۔۔ کچھو گے نہیں تے آوے گا کیوں؟
- نسرین: چنگا۔۔۔ پہلاں دسو پئی معاشرے وچ آلودگی کس طراں ودھدی اے تے ایس نال ماحول کنج خراب ہوتا اے۔
- جمیل: ماحول دی آلودگی اک عالمی مسئلہ ہے۔ آلودگی دیاں کئی قسماں نیں جنہاں وچ سمندری، زمینی تے فضا دی آلودگی شامل نیں۔ انج سمجھ لے پئی ہوا وچ دھوئیں، کارخانیاں دیاں زہر بھریاں گیسواں، کاربن، سیسہ، دھوڑ مٹی تے گڈیاں توں نکلن والے گندے تے سڑے ہوئے پٹرول دے ڈرے شامل ہو جاندے نیں۔ جدوں بندہ ایہو جی ہوا وچ ساہ لیندا اے تے اوہنوں تک گلے تے ساہ دیاں بیماریاں آ پھڑ دیاں نیں۔
- نسرین: پر بھائی جان جے ایس رل کے اپنے ماحول نوں صاف ستھرا رکھیے تاں ماحول دی آلودگی اُتے کافی حد تک قابو پایا جاسکدا اے حدیث شریف وچ آیا اے پئی صفائی اڈھا ایمان اے۔
- جمیل: ایس بارے حالے اساں لوکاں عمل راہیں وڈے کم کر کے نہیں وکھائے۔۔۔ اک دن میں موٹر سائیکل تے تک نوں فلٹر لاکے جا رہیا ساں، میرا اک یار راہ وچ ملیا۔۔۔ آکھن لگا آئی خلائی مخلوق۔۔۔
- نسرین: (ہس کے) بھائی جان تئیں وی تے سرکس دے جوکراں وانگ بن جاندے اونا۔
- جمیل: تیرا کیہ مطلب اے۔ اپنے تک گلے نوں بچانا کوئی بھیڑی گل اے۔۔۔؟
- نسرین: نہیں نہیں کوئی بھیڑی گل نہیں، اصل وچ آلودگی توں بچن دا شعور سانوں ہولی ہولی آوے گا۔ پہلاں کوئی درخت کٹ داسی تے کوئی منع نہیں سی کردا۔ ہُن ہر کوئی جان دا اے پئی درخت ماحول نوں صاف ستھرا رکھن دا قدرتی ذریعہ نیں۔

- جمیل: دو بے سانوں پانی صاف کر کے پینا چاہیدا اے۔ کیوں بے گندے پانی توں گھٹو گھٹ چھ (6) طراں دے وائرس (Virus) پھیل سکدے نیں۔
- نسرین: بھائی جان وائرس کس نُوں آکھدے نیں؟
- جمیل: ایہہ بوہت پکے کپڑے یاں جراثیم ہوندے نیں جیہڑے خُرد بین توں بغیر نہیں دیکھے جاسکدے۔ ایہہ بیماریاں دی جڑھ ہوندے نیں۔
- نسرین: ایہہ اصل کیہ اے؟
- جمیل: پیٹ تے ہو رُو جیاں کئی بیماریاں جیہناں وچ ریقان وی شامل اے۔ گندے پانی دے استعمال نال ہوندیاں نیں۔ ایس لئی پانی نوں چنگی طراں اُبال کے فیڑھنڈا کر کے پینا چاہیدا اے۔ ایہہ دے نال نال جتھے پانی ذخیرہ کیتا جاوے۔ اوتھوں داماحول وی صاف ستھرا ہونا چاہیدا اے۔
- نسرین: سانوں ماحول نوں بہتر بنان لئی کیہ کجھ کرنا چاہیدا اے۔۔۔؟
- جمیل: ماحول نوں بہتر بنان لئی معاشرے دے ہر فرد نوں اپنا کردار ادا کرنا چاہیدا اے۔۔۔ سب توں پہلاں ایس اپنے آپ نُوں صاف ستھرا رکھیے۔ دو بے گھر وچ تے گلی محلے وچ گند نہ پائیے بغیر کسی وجہ دے شور شرابا نہ کریئے۔ کیوں بے ایس نال وی ماحول تے بھیڑا اثر پیندا اے۔
- نسرین: بھائی جان تہاڈا بوہت شکر یہ تئیں بڑیاں کم دیاں لگاں دیاں نیں۔
- جمیل: سُکا شکریہ۔۔۔ میرا بول بول کے سنگھ سٹک گیا اے۔ جا کے چھستی نال میرے لئی گرما گرم چا دا کپ لیا تے دیکھیں برتن تے دُو جیاں شیواں صاف ہون۔
- نسرین: چنگا۔۔۔ میں نے ای لیا ئی بھائی جان۔۔۔!

مشق

- 1- ایس مکالمے وچ لفظ آلودہ داکہ مطلب دسیا گیا اے؟ اوس نوں اپنی کاپی وچ خوشخط لکھو۔
- 2- آلودگی دیاں کنیاں قسماں ہوندیاں نیں؟ کھول کے بیان کرو۔
- 3- آلودگی توں بچن لئی کیہڑے کیہڑے طریقے اختیار کرنے چاہیدے نیں؟
- 4- ایہناں لفظاں دی وضاحت کرو:

خلائی مخلوق، شعور، وائرس، ریقان، فرد، ماحول

ہمت کرے انسان تے....

گل خان ابج اک نویں ارادے تے اُڈم نال گھر وچ داخل ہو یا۔ اُستاد صاحب دی دتی ہوئی گل اوہدے من دیاں ڈونگھائیاں وچ لہہ گئی سی۔ اوہناں نے پاکستان دی تحریک بارے بیان کردے ہو یاں فرمایا سی۔ ”پئی اللہ تعالیٰ کسے قوم دی حالت اودوں تیک نہیں بدل دا جدوں تیک اوہنوں آپ اپنی حالت تبدیل کرن دا خیال نہ آوے۔“ بڑے صغیر دے مسلماناں نے ایس ہدایت توں چائن حاصل کیتا۔ سبھ اک مُٹھ ہو گئے مل کے کوشش کیتی، اُڈم نال چار ماریا تے اک وکھرا آزاد ملک پاکستان حاصل کر لیا۔

گل خان دے ماں بیو اک پنڈ وچ رہندے سُن تے واہی بیجی کر کے اپنے بالاں نوں پال دے سن۔ سال بھر دی محنت نال کھیتاں توں جو کچھ حاصل ہوندا سی، اوس نال گھر دے خرچے مشکل نال پورے ہوندے سن۔ ویلے دا چرندہ انج ای چل دا جا رہیا سی۔ رُت آؤندی رُت چلی جاندی پر گل خان دے گھر دی رُت کدے نہ بدل دی۔ اوہدے اُتے اکورنگ دے بدل سدا اچھائے رہندے سُن۔

گل خان دے ماں بیو نے ایہہ سوچ لیا سی پئی جیہڑی غربت اوہناں دے مقدر راں وچ لکھی جا چکی اے اوس نوں کسے طراں وی دُور نہیں کیتا جاسکدا۔ ایس لئی کوشش کرنا بے فائدہ اے۔ گل خان دے دوجے بھین بھرا کھیتی باڑی وچ اپنے ماں بیو دی تھوڑی مدد کردے تے بوہتا ویلا سوں کے لنگھا چھڈ دے۔ کیوں جے اوہناں نے وی ایہو کچھ سمجھ لیا سی پئی قسمت دیاں لیکاں نوں مٹایا نہیں جاسکدا۔ پر گل خان دی سوچ اوہناں توں اکا وکھری سی۔ اوہ سدا سوچ دا رہندا سی پئی ایس گھر دے حالات کوں بدل سکدے نیں۔ کوں خوشحالی ایس گھر دی دلیز لنگھے گی؟

اُستاد ہوراں دی گل سُن کے اوس نوں اُج حد وں ودھ احساس ہو یا پئی رب دے حکم اُتے عمل کر کے اک غلام قوم آزادی دی نعت حاصل کر سکدی اے تے ساڈے گھر دے حالات کوں نہیں بدل سکدے اوس نوں پکا یقین سی پئی رب دا پیغام سچا اے، جیہدے اُتے اوہ نہ صرف آپ عمل کرے گا سگوں اپنے سبھے بھین بھراواں نوں وی اوہدے اُتے عمل کراوے گا تے ایس سچے راہ توں پچھانہ نہیں ہٹے گا۔

گل خان دے اپنے پنڈ وچ پرائمری سکول سی۔ ایس لئی پرائمری پاس کرن مگروں اوس نوں نال دے قصبے دے سکول روزانہ جانا پیندا سی۔ جدوں وی اوہ قصبے وچ داخل ہوندا اوہنوں سب توں پہلاں اک پولٹری فارم دکھائی دیندا۔ جیہدے وچ سینکڑاں ککڑیاں دانہ چُگدیاں، پانی پیندیاں تے گڑ گڑ کردیاں نظر آؤندیاں سُن۔ کئی وار اوس نوں اپنا پولٹری فارم کھولن دا خیال آؤندا پر پتے پیسے نہ ہون کارن اوہدی ایہہ ساری سدھروں دی کسے تکر وچ اپنے آپ دب جاندی۔

سکول دی عمارت توں پہلاں گل خان دے راہ وچ اک سلائی مرکز آؤندا سی۔ جتھے سلائی کڑھائی دا ہنر سکھن خاطر کڑیاں چڑیاں آؤندیاں تے جاندیاں سُن۔ سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے موٹے حرفاں وچ لکھیا ہو یا سی۔

”ہنر مند انسان اللہ دا دوست اے۔“

گل خان روزانہ سکول آؤندے جاندے ایہہ الفاظ ویکھد اسی۔ ایہناں دامطلب وی سمجھد اسی پر آج استاد ہوراں دی نصیحت مگروں اوہدے دماغ وچ چائن ہو گیا سی۔ اوہدیاں اکھاں کھل گئیاں سن تے ایہناں لفظاں دی روح اوہدے من وچ اتر گئی سی۔ سکولوں پر تہیاں اوہ سارا راہ ایہو سوچدا رہیا پئی اوہ تے اوہدے گھر والے کدوں تیک تنگ تے ہنیرے گھر وچ حیاتی گزار دے رہن گے۔؟ اوہناں دی حیاتی وچ کدوں خوشحالی آوے گی؟

گھر وچ بوہت تھوڑا کم اے جیہدے وچ گھر دے سارے جی جتے رہندے نیں۔ یا فیر سوں پھڈ دے نیں۔ میری وڈی بھین پنج (5) جماعتاں پاس کر کے گھر بیٹھی اے۔ جے اوس نوں سلائی مرکز وچ داخل کرا دتا جاوے تے سلائی، کڑھائی دا کچھ کم ای سکھ لوے گی۔ بھانویں ساڈی زمین بوہت تھوڑی اے پر پولٹری فارم کھولن لئی تے کچھ مرلے ای کافی نیں۔ جتھے اسانی نال کنکریاں پالیاں جاسکدیاں نیں۔ نال نال وایں بیجی وی چلدی رہوے گی۔

شام پئی تے گھر دے سبھے جی روٹی کھان لئی اک تھان بیٹھے۔ گل خان بوہت خوش سی۔ اوہدی ماں نے ایس خوشی دی وجہ پچھی تے گل خان نے اوہ سبھے کچھ بیان کیتا۔ جو اوہ آج سارا دن سوچدا رہیا سی۔ سلائی مرکز وچ داخلے داسن کے وڈی بھین دا چہرہ گلاب وانگوں کھڑ گیا۔ ماں باپ من ای من وچ پٹڑ نوں اسیساں دین لگ پئے۔ باپ نے کچھ سوچدے ہوئے پچھیا۔ ”پتر ایہہ دس پئی پولٹری فارم کھولن واسطے اپنی رقم کتھوں آوے گی۔ نالے تیری بھین نوں سلائی مرکز روزانہ کون پھڈن جایا کریگا۔“

گل خان کچھ چر لئی سوچیں پئے گیا۔ فیر آکھن لگا۔ ”مینوں دسویں جماعت پاس کرن وچ ایک سال لگے گا۔ وڈی بھین نوں لیجاؤن تے لیاؤن دی ذمہ داری میری۔ جتھوں تیک پولٹری فارم واسطے رقم دا تعلق اے۔ ایہہ میں استاد ہوراں نال مشورہ کر کے دساں گا۔“ اگلے دیہاڑے گل خان نے گھر والیاں نوں دسیا پئی پولٹری فارم تے ہوو گھر بلو صنعتاں لئی حکومت قرضے دی سہولت دے رہی اے تے استاد ہوراں دی مدد پاروں ایہہ قرضہ مل سکد اے۔

فیر گل خان نے استاد ہوراں دی رہنمائی نال قرضہ حاصل کیتا تے اپنے کھیتاں وچ ایک پولٹری فارم کھول لیا۔ استاد ہوراں نے گل خان نوں اک کتابچہ وی دتا۔ جیہدے وچ کنکریاں دی دیکھ بھال دے طریقے درج سن۔

وڈی بھین دا سلائی مرکز وچ داخلہ تے اپنا پولٹری فارم، ایہہ گل خان دے اوہ سُننے سن جیہڑے اوس نے کچھ دن پہلاں دیکھے سن۔ سیانے آکھدے نیں پئی۔ ”حرکت وچ برکت اے۔“ ایس پاروں گل خان دے سُننے حقیقت دا روپ دھار چکے سن۔ گھر دے سبھے جی اپنی اپنی ذمہ داری خوشی خوشی بھار ہے سن۔ پولٹری فارم دی آمدنی ایس گھر دے مُردہ بچے وچ اک نویں حیاتی پیدا کر رہی سی۔ گل خان دی بھین نے سلائی مرکز توں فارغ ہو کے اپنے گھر وچ سلائی کڑھائی دا کم شروع کر دتا سی۔ گل خان دے دسویں جماعت دا امتحان پاس کرن تیک پولٹری فارم دا کم کافی پھیل چکیا سی۔ ایس لئی اوہنے نوکری کرن دی تھان اپنے کاروبار نوں سنبھال لیا۔

گل خان نے میٹرک پاس کرن مگروں پولٹری فارم دے کاروبار نوں ہوو دھایا۔ تے اپنے نکلے بھین بھراواں نوں اعلیٰ تعلیم دلوائی۔ ایس پاروں سارے چند وچ گل خان دا گھر انہ کھاندا پیندا تے پڑھیا لکھیا منیا جان ڈیہہ پیا۔

اللہ کرے ساڈے دیس دے ہر پنڈ وچ ایجیے گل خان پیدا ہون۔

مشق

- 1- اُستاد ہوراں دے اوہ کیہڑے الفاظ سن۔ جنہاں نے گل خان نوں حیاتی دایو بہت وڈا فیصلہ کرن دا حوصلہ دتا؟
- 2- گل خان نے سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے کیہ لکھیا ویکھیا؟
- 3- سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے لکھے لفظاں نے گل خان نوں کیہ سوچن اُتے مجبور کیتا؟
- 4- گل خان دے والد نے پولٹری فارم کھولن وچ کس رکاوٹ دا ذکر کیتا؟
- 5- گل خان نے اپنے والد دی دتی ہوئی رکاوٹ نوں کس طراں دُور کیتا؟
- 6- ایس سبق وچوں کیہڑے کیہڑے اخلاقی سبق حاصل ہوندے نیں؟
- 7- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو:
اُدم، چائن، چرخہ، رُت، اُلنگھنا، پچھانہ، واہی نیچی

حکم نظم

حمد

لکھاں حمد کیہ رب غفور تیری
 ذات پاک نورِ اعلیٰ نور تیری
 جھل سکیا نہ جھلک طور تیری
 تیری قدرتِ برائی دا راز عجب اے
 میری جان توں ایں میرا مال توں ایں
 اوکھے ویلے ہما تراں نال توں ایں
 شرق، غرب، جنوب شمال توں ایں
 تیرے گرم دا مولا فراز عجب اے
 قوماں تیریاں ملک تے مال تیرے
 بادشاہ تیرے تے کنگال تیرے
 جاناں جسم تیرے ناخن وال تیرے
 ”میں آں خالق“ دی تیری آواز عجب اے
 گن سنن لئی جیجھ سواد لئی!
 مغر سوچ لئی حافظہ یاد لئی!
 پیر کُرن لئی ہتھ امداد لئی!
 تیری حکمت دا سازیا ساز عجب اے
 نگہدار افضل تے حقیر دا توں
 زاکھا ہراک جوان تے پیر دا توں
 دنگیر امیر فقیر دا توں
 گوش ہوش عجب اے دیدہ باز عجب اے

مشق

- 1- ایس حمد وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دیاں کیہڑیاں صفتاں بیان کیتیاں نیں؟
- 2- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
جھلک، فراز، کنگال، نگہدار، دستگیر
- 3- ایہناں لفظاں وانگ اواز دین والے لفظ لکھو جو یں:
مال، سال، غفور، نور
جھل، جھلک، تیری، اوکھے، ہاتڑاں، شرق، غرب، کرم

نعت

مَہیلا جد آپ دی سیرت دا رنگ
پھر گیا اکھاں دے وچ قدرت دا رنگ
جہڑے پاسے وی نظر چکنا واں میں
وکیٹاں واں آپ دی رحمت دا رنگ
مک گئے جھانجھتے تے جھیرے شرک دے
چاڑیا انج آپ نے وحدت دا رنگ
مٹ گئی کالے تے گورے دی تمیز
اللہ اللہ آپ دی اُلفت دا رنگ
ہُن تے یا مولا! وکھا دربار اودہ
ہُن تے چکا دے میری قسمت دا رنگ
ہُن تے نہی پیدی جاندی اے نظر
ہُن تے اُذن ہار اے صورت دا رنگ
حالی تائب ہوو گُجھ دن صبر کر
ہور گُوڑھا ہون دے چاہت دا رنگ

مشق

- 1- مذکر تے مؤنث داکھیرا کرو۔
سیرت، قدرت، رحمت، وحدت، اُلفت، صورت، رنگ، جھیرا، کالا، گورا، دربار، صبر
- 2- مطلب لکھو۔
جھانجھتے جہڑے، شرک، وحدت، نہی، گُوڑھا، چاہت

کافی

آخر چھوٹا سیں گروئے، اٹھ ہن ڈھول منائے فی
 سوہے ساوے لال بانے، کرلے کڑیئے من دے بھانے
 اک گھڑی شوہ مول نہ بھانے، جان رنگ وٹائے
 کتھے نیس تیرے نال دے ہانی، کلر وچ سبھ جائے سانی
 کتھے ای تیری اوہ جوانی، کتھے تیری حسن ہوائے
 کتھے فی تیرے ٹرکی تازی، سائیں دن سب گوڑی بازی
 کتھے فی تیرا سوہنا رُپا، ہوئے خاک سواہے
 کتھے فی تیرے مانک موتی، اوہ وکیہ تیری جج آئے کھلوتی
 کہے حسین فقیر نمنا، پو سائیں دے راہے

مشق

- 1- ایس کافی دامرکزی خیال اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- تھلے وٹے لفظاں دے معنے لکھو تے نالے فقریاں وچ استعمال کرو:
 سوہے، ساوے، بانے، کلر، سوہنا، مانک
- 3- ایس شعری تشریح کرو:-
 کتھے فی تیرے ٹرکی تازی سائیں دن سب گوڑی بازی
 کتھے فی تیرا سوہنا رُپا ہوئے خاک سواہے
- 4- شاہ حسین دے نیڑے سائیں دا کیہ مطلب اے؟

ابیات باہو رحمۃ اللہ علیہ

ب بسم اللہ اسم اللہ دا، ایہہ وی گہناں بھارا ہو
نال شفاعت سرورِ عالم، چھٹسی عالم سارا ہو
حدوں بے حد دُرود نبی نوں، حیدر اید پِسا ہوا ہو
میں قربان تہاں توں باہو، جنہاں ملیا نبی سوہارا ہو

ک کامل مُرشد ایسا ہووے، جیہڑا دھوبی داگوں پیچھے ہو
نال نگاہ دے پاک کریندا، وچ جی صیون نہ گھٹے ہو
میلیاں نوں کر دیندا چٹا، وچ ذرہ میل نہ رکھے ہو
ایسا مُرشد ہووے باہو، جیہڑا لوں لوں دے وچ ویتے ہو

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتوں پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جان۔
گہناں، شفاعت، پِسا، سوہارا، چھٹنا، لوں لوں
- 2- جی تے صیون کس نوں آکھدے نیں؟
- 3- پہلے بند دی تشریح لکھو۔

کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)

مَت مَنیں دیندی ما دھیا
کیوں پھر نی اینویں آ دھیا
نی شرم حیا نہ گوا دھیا
توں کدی تے سمجھ نادان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے
چرخہ مفت تیرے ہتھ آیا
پلیوں نہیں کچھ کھول گوا یا
نہیوں قدر محنت دا پایا
جد ہو یا کم اسان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے
چرخہ بنیا خاطر تیری
کھیڈن دی کر حرص تھویری
ہونا نہیوں ہوو وڈیری
مَت کر کوئی اگیان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے
اک اوکھا ویلا آوے گا
جد ساک انگ سب بھج جاوے گا
کر مدت پار لنگھاوے گا
اوتھے بکھے دا سلطان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے

مشق

- 1- مجموعی طور تے ایس کافی وِچ جو کجھ بیان کیتا گیا اے۔ تھوڑے لفظاں وِچ بیان کرو۔
- 2- سید بُکھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ دے نیڑے چرے تُوں مراد انسانی جسم اے تے کتن توں کیہ مراد اے؟
- 3- پہلے بند وِچ ما، آ، گوا قافیے نیں تے ردیف دھیا اے۔ دوجے بند وِچ کیہڑے الفاظ کافیے دے طور تے ورتے گئے نیں؟

غفلت نامہ

سُنا ہیں تان جاگ بندیا غافلا
آتماشا دیکھ چلیا قافلا
سُنا ہیں تان جاگ بندیا عاصیا
اپنا آپ سنہل کو سنگ نہ جاسیا
سُنا ہیں تان جاگ وت نہ آ وسیں
اپنا کم سنوار چکھوتا وسیں
سُنا ہیں تان جاگ رُب جپ رات نوں
رُب چکھیتی عمل نہ کہ ذات نوں
سُنا ہیں تان جاگ بوہتا سو وسیں
ہو نہ اتنا شاد بوہت رو وسیں
آ تماشا دیکھ اس سنسار دا
کر لے سودا زود اس بازار دا
شاہ مراد آوکیہ وقت صبح دا
مرغ کونکن یاد نام اللہ دا

مشق

- 1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لکھو۔
سُنا، عاصی، کو سنگ، سنوارناں، رونا، صُبح
- 2- ایس نظم وچ شاعر نے انسان نوں کس گل دی پئی کیتی اے؟
مختصر طور تے اپنے لفظاں وچ لکھو۔

کلام وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ

بھیت دسناں مرد دا کم ناہیں، مرد سوئی جو ویکھ دم گھٹ جائے
گل جی دے وچ ہی رہے خفیہ، کانوں وانگ پیخال نہ سُٹ جائے
بھیت کسے دا دسناں بھلاناہیں، بھاویں پیچھ کے لوک کُٹھ جائے
وارث شاہ نہ بھیت صنڈ وق کھلے، بھانویں جان دا جندر اٹھ جائے

ایہہ جگ مقام فنا دا ہے، سہاریت دی کندھ ایہہ جیونا ہے
چھاؤں بدلاں دی عمر بندیاں دی، عزرائیل نے پاڑنا سیونا ہے
آج کل جہان دا کج میلہ، کسے نت نہ حکم تے تھیونا ہے
وارث شاہ میاں انت خاک ہونا، لکھ آب حیات جے پیونا ہے

مشق

- 1- پہلا بند زبانی یاد کرو۔
- 2- تھلے دتے محاوریاں تے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی اُگھڑ آون۔
فنا و مقام، ریت دی کندھ، بدلاں دی چھاں، عزرائیل، خاک ہونا، آب حیات
- 3- پہلے بند وچ مرد دیاں کیہڑیاں خوبیاں بیان کیتیاں گئیاں نیں؟

دوہڑے

مَدّتِ حرصِ جہانے والا، میں دلِ وِچ باغ لگایا
اوڑک باغ ہو یا پُروردہ، اَتے نال گُلاں سبھ چھایا
جاں میں مُشک لیا ہر گُل تھوں، اَتے بھیت چمن دا پایا
ہاشم بے بنیادی والا، مینوں مُشک گُلاں تھوں آیا

کتول یار گئے دل جانی، جیہڑے روون دُور گئیاں نوں
جیوندیاں دی وات نہ چُکھدے، کیہ کرن یاد مویاں نوں
جُچن یاد پون دُکھ بنیاں، وِچ چتا وخت پیاں نوں
ایسے یار ملن سَنی، پر ہاشم اساں جیہاں نوں

کون قبول خرابی کردا، پر لیکھ خراب کراوے
کس دا جیو نہ راج کرن دا، پر قسمت بھیک منگاوے
اپنے ہاتھ نہ سول سہی دی، پر سولی لیکھ سہاوے
خوش ہو دیکھ صبر کر ہاشم، تینوں جو کجھ لیکھ دکھاوے

مشق

- 1- تھلے دتے ہوئے آٹھنے ساہنے دے بے ترتیب مصرعیاں دے ٹوٹیاں ٹوں جوڑ کے پورا شعر بناؤ۔
1: کتول یار گئے دل جانی	1: کیہ کرن یا دمویاں ٹوں
2: بچن یاد پون دکھ بنیاں	2: پر ہاشم اسان جیہاں ٹوں
3: مدت حرص جہانے والا	3: اتے نال گلاں سبھ چھایا
4: ایسے یار ملن سستی	4: جیہڑے روون دور گنیاں ٹوں
5: جیوندیاں دی وات نہ چٹھدے	5: وچ پتا وخت پیاں ٹوں
6: جاں میں مُشک لیا ہر گل تھوں	6: مینوں مُشک گلاں تھوں آیا
7: ہاشم بے بنیادی والا	7: اتے بھیت چمن دا پایا
8: اوڑک باغ ہو یا پد وُردہ	8: میں دل وچ باغ لگایا
- 2- صحیح دے ساہنے ”ص“ آتے غلط دے ساہنے ”غ“ اُپر دائرہ ”O“ لا دیو۔

- i - ص - غ: لیکھ خراب نہ کراوے
ii - ص - غ: کس دا جیو راج کرن دا
iii - ص - غ: اوڑک باغ ہو یا پد وُردہ
iv - ص - غ: خوش ہوو کیہ صبر نہ کر ہاشم
v - ص - غ: کون قبول خرابی کردا
vi - ص - غ: کتول یار گئے دل جانی

3- تھلے دتے لفظاں دے اُلٹ لکھو:-

کتول، یار، روون، دور، گنیاں ٹوں، جیوندیاں دی، چٹھدے، دکھ، ملن، اسان، قبول کرنا، خرابی، خراب، خوش، صبر

4- پیٹھاں لکھے محاوریاں ٹوں جملیاں وچ انج ورتو کہ ایہناں دے معنی واضح ہو جاون۔
راج کرنا، بھیک منگنا، صبر کرنا، قبول کرنا، سول سہنا

استغفار (کافی)

چوریوں	یار یوں	استغفار	بخشم	شالا	رَبِّ	غفار
گڈری	عادت	بھیڑے	فعلوں	توبہ	لکھ	وار
کر	کر	سخت	گناہ	پچھتاہم	بخشن	ہار
پیر	پیغمبر	تیرے	بانے	توں	مالک	توں
میں	بد عملے	تے	رحمت	جس	ڈینہہ	یار
نیدا	شان	ہے	فضل	کرم	دا	میں
رات	قبر	دی	ڈینہہ	حشر	دا	سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے
						یار
						سرتے
						کرم
						بارے

حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب

کہہ فرزند ا کیہ گجھ ڈٹھو خواب کوہی آئی
 کیہ حالا دسیا تینوں جس نے ہوش گواکی
 یوسف کہندا سُفنا ڈٹھا درے گھلتے آسانی
 چھن چھن ٹور زمیں تے ورہیا جگت ہویا ٹورانی
 اے بابا میں سورج ڈٹھا چند ستارے یاراں
 ایہہ سب مینوں سجدہ کر دے کر کر عجز ہزاراں
 سورج چندوں صورت میری روشن دُون سوائی
 میرے اگے اوہناں سبھاں دا قدر نہیں سی کائی
 پکڑ پیغمبر یوسف تاکیں سینے نال لگاوے
 کرے پیار پئے ہراکھتیں رو رو کے فرماوے
 توں جاتو فرزند پیارے میرا قدر وڈیرا
 سورج چند کریندے سجدہ عالی رُتبہ میرا
 ایہہ سُفنا تعبیر اُچیری قدر ملے رحمانوں
 ماں اے چند ستارے بھائی سورج باپ بیانون
 فرزند ا تُوں سرور ہوئیں اندر دوہاں جہاناں
 ماں پپو تے وچ بھائیاں تیریاں ہون وڈیریاں شانان

مشق

- 1- تھلے وٹے لفظاں دے جملے بناؤ:
 فرزند، دھرتی، سُفنا، تعبیر
- 2- حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب وچ کیہ ویکھیا؟
- 3- حضرت یعقوب علیہ السلام نے خواب دی کیہ تعبیر بیان کیتی؟

غزل

کر رہیوں بالن اکٹھا تن بدن دے واسطے
مَر رہیا ایں رات دن جو کُوڑے دھن دے واسطے

مَرن چپچھوں دیکھ کے لاشے نوں سکتہ ہو گیا
جد بدیشی کپڑا آیا پھر کفن دے واسطے

کر گئے اودہ نام زندہ مُلک زندہ اپنا
ہو گئے قربان جو اپنے وطن دے واسطے

دوستو! آزادیاں دی پھر بہاراں دیکھنا!
ہوں جتھے اپنے راکھے چمن دے واسطے

سرفروشی دا ہے دعویٰ سہل اے کشتہ میاں
دل تے گردہ چاہیدا اے اس سخن دے واسطے

مشق

- 1- غزل دے تریجے شعر دا مطلب لکھو۔
- 2- پہلے دو شعراں وچ شاعر نے بدن، دھن، کفن دے الفاظ قافیے دے طور تے ورتے نیں۔ دوجے شعراں وچ کیہڑے الفاظ قافیے دے طور تے استعمال ہوئے نیں۔
- 3- ”دل تے گردہ چاہیدا اے“ ایس توں شاعر دی کیہ مراد اے؟
- 4- شاعر دے نیزے مُلک دا ناں کس طراں زندہ کیتا جاسکدا اے؟

غزل

یار مینوں وی خوشی دا موٹہہ وکھا تھوڑا جیہا
میری حالت زار اُتے مُسکرا تھوڑا جیہا

موت دا تے زندگی دا آگیا اوہنوں سواد
جیہے چکھیا عشق تیرے دا مزا تھوڑا جیہا

میری غم دی رات، میرا عید دا دن ہو گیا
کیتا تیری یاد نے جد آسرا تھوڑا جیہا

مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

فضل چھڈ دے ویلے نوں تے سون ہمایاں نوں دے
رات مک چلی اے ویلا رہ گیا تھوڑا جیہا

مشق

1- پیٹھ دے لفظاں دے اُلٹ معنیاں والے لفظ لکھو۔

خوشی، موت، تھوڑا، غم، رات

2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد بناؤ:

رات، عید، یاد، درد منداں، ہمایاں

3- تھلے دتے گئے شعر دی تشریح کرو:

مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج

مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

غزل

جنہاں دا وی اُڈم اُچیرا رہوے گا
اوہناں دا اُچائیں بسیرا رہوے گا
ہنیرے وچوں انت کُھٹے گا چانن
ہنیرا کدوں تک ہنیرا رہوے گا
سویرا جے اک وار ہُن ہو گیا تے
مُرد استھ سدا ای سویرا رہوے گا
بڑے سَکھ دا گِیڑ ہے آؤن والا
دلوں دُور دکھاں دا گھیرا رہوے گا
زمانے تے اتکا نہ وِسیں زمانہ
کسے دا رہیا اے نہ تیرا رہوے گا
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہیا اے
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہوے گا
کری چل اُڈم کری چل ناصر
کہ اُڈم تھیں جینا اُچیرا رہوے گا

مشق

- 1- حکیم شیر محمد ناصر دی ایس غزل وچ کیہڑے کیہڑے لفظ قافیے دے طور تے ورتے گئے نیں؟
- 2- ایس غزل وچ حکیم ہوراں اُڈم دالفظ کیہڑے کیہڑے شعراں وچ استعمال کیتا اے۔
- 3- لفظ اُڈم دا کیہ مطلب اے؟
- 4- غزل دے دو جے شعر دی مختصر تشریح کرو۔

عید

مسجد دے مینار دے نیڑے دتی چن وکھالی
 آئی عید مبارک پہنچی گھڑی نصیبیاں والی
 ورہے دناں دا دن مبارک خوشیاں لیکے آیا
 کھانا دانا لپدا لتا سب لوکاں منگوا یا
 فخرے مویں حماموں نہاتا نالے شیو کرائی
 سیٹ کرا کے والاں اُتے ہیر کریم لوائی
 نویں منگائی ہوئی جنتی مُرد پالش کروائی
 پنج ہزاری ٹوپی سرتے ٹیڈھی کر کے پائی
 مچھاں نوں میں تاؤ چڑھا کے وڈا شیشہ ڈٹھا
 عید پڑھن لئی کار کڈھائی موندہ نوں کر کے منٹھا
 عید پڑھی تے فارغ ہو کے سدھا گھر نوں آیا
 رکھیا ہویا کچا راشن اندروں باہر کڈھایا
 سیویاں دے وچ آندے پا کے دڈھ دے وچ پکانیاں
 باستی دے زردے اندر چھل کے گریاں پانیاں
 پنڈوں مرغ منگائے ہوئے گھیو دے وچ تلائے
 آپ خمیرچ گھیو پوا کے تھندے نان لوائے
 جینیں، مٹریں، انگلیں، ساکیں، آہنڈ گواہنڈ گھلائے
 درتے آئے ہوئے سواں خالی نہیں پرتائے
 ڈائینگ ٹیبل اُتے دھر کے آپ وی کھادا پیتا
 مار ڈکار اُچھڑ پڑھ کے شکر خدا دا کہتا
 آئے چر نوں باہر کسے نے کڈا اکھڑکایا
 اُترن لگا پوڑی توں میں رڈھدا تھلے آیا

گھٹی اکھ تے اگے وانگر گھٹی وچ ساں کلا
 سنے ای سنے دے وچ مینوں عید کرائی اللہ

مشق

- 1- شاعر نے عید پڑھن دی تیاری کو یس کیستی۔ اک پیرا گراف وچ لکھو۔
- 2- عید پڑھن توں بعد شاعر نے کیہ کیہ کھا دا؟ ساریاں چیزاں دے نال لکھو۔
- 3- شاعر دی اکھ کو یس گھٹی؟ دو جملیاں وچ بیان کرو۔
- 4- اکھ کھلن مگروں شاعر نے کیہ ویکھیا؟
- 5- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
 چن، چنچی، لیرا لٹا، فجرے مویں، ہیر کریم، ڈٹھا،
 خمیر، تھندے، متریں، ساک

غزل

مُونہوں بھانویں گل نہ نکلے، ہوٹھ پھڑک کے رہ جاندهے نیں
انج وی اپنے دل دیاں گلاں کنبے والے کہہ جاندهے نیں

لبو دھریائے راہواں اُتے، اوہ مسافر ساتھی میرے
کنڈے دی ایک چو بھ تے جیہڑے چھالے وانگوں بہہ جاندهے نیں

بھلدے بھلدے بھلدے جاندهے نیں، فریاداں دی عادت پنچھی
سہندے سہندے ادڑک لوکی، ہر سختی نوں سہہ جاندهے نیں

توں چھوایاں دے دستے جانچیں، میں ڈالاں دی خیر مناواں
تھکے ہوئے لوک جہناں دی چھاویں آکے بہہ جاندهے نیں

مشق

- 1- کنڈے تے کنڈھے نوں وکھو وکھ تملیاں وچ انج ورتو پی فرق واضح ہو جاوے۔
- 2- تریجے شعر دی تشریح کرو۔

امن

رنگ رنگیلے چرخے گھوکھن، تھیں تھیں گھگی بولے
جندری پیلاں پاندی جاوے پھٹ پرانے مولے

اچیاں لیاں بانکیاں نارائے گیت خوشی دے گاؤں
پھلاں وانگوں کھڑ کھڑ ہسن، ہسن تے شراموں

ساویاں پیلیاں چنیاں لے کے فصلاں وہیاں بنیاں
بیری بیری بُور لشدہا جیوں ہیرے دیاں کنیاں

تھیں تھیں پکن دا چانن، گھگھیاں گھگھیاں گلاں
مٹھڑے مٹھڑے بول پیار دے جیوں راوی دیاں جھلاں

کدھرے ککن مٹی کھیڈن، کدھرے کوڈی تپے
کدھرے کوئی ہیر سناوے کدھرے کوئی پٹے

دارے دارے بڑھے بڑھے رل رل مل مل بہندے
اک دوپے دے دل دی سوندے اک دوپے نوں کہندے

بجتر چارن فصلاں وڈھن، گاواں مٹھاں چوون
رات پوے تے تھکے لٹے مٹھی نیندر سوون

دُور دلدر جگ دے ہوون، دُور بلائیں نسن
امن دے مٹھے سائے پٹھاں، جگ جگ لوکی وسن

مشق

پیشلیاں محاوریاں تے ترکیباں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جاوے:

- 1- پتیاں پانا
..... پُرانے پھٹ مولنا
..... لکن میٹی
..... کھینڈناں
..... خوشی دے گیت گاؤنا
..... اک دوجے دے دل دی سُننا
..... دلدر دُور ہونا
..... بدھے بدھے
..... اجتر چارنا
..... جھکے تُوئے
..... گجھیاں گلاں
- 2- ایس نظم وچ پنجاب دی وسوں دے کجھ خاص انگ بیانے گئے نیں ترتیب نال ایہناں نوں گنواؤ۔

میں خیراں منگاں دیس دیاں

میں خیراں منگاں دیس دیاں
 رہا شرماں رکھیں ایس دیاں
 اتھے کوئی کھی کھلاوے نہ
 کسے رُکھ نوں دھپ سکاوے نہ
 اتھے پت تھرد جھاتی پاوے نہ
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 اتھے بھیناں دے سر کجے رہن
 اتھے ماٹواں دے دل رتے رہن
 بھائیاں دے رشتے بچھے رہن
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 اتھے فجراں آؤن چمک دیاں
 اتھے شرماں آؤن مہک دیاں
 مُرد جاوَن راتاں سہک دیاں
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 رہا شرماں رکھیں ایس دیاں

مشق

- 1- تھلے وٹے لفظاں دے واحد لکھو:
 خیراں، شرماں، بھیناں، ماٹواں، بھائیاں، فجراں، شرماں، راتاں
- 2- وٹے گئے محاوریاں نوں تھلیاں وچ درتو:
 خیراں منگنا، جھاتی پانا، کُر جانا
- 3- ایس نظم وچ دیس پیار دے حوالے نال جو کجھ بیان کیتا گیا اے اوہنوں دس فقریاں وچ بیان کرو۔

شہید دی ماں

بھاگاں والیے ماںیں شہید دیئے صبر شکر دی کوئی اقلیم ایں توں
پر بت اُچیاں سچیاں عظمتاں دا' رکویں دساں میں کئی عظیم ایں توں

☆

تیرے دل دے ڈوبنگ نوں دیکھ کے تے میرے فن دا کالج کمپیا اے
میری سوچ نے توت دی چھمک وانگوں' انگ انگ وجود دا جھمپیا اے
سوچاں دھڑکیاں نہیں ذہن تھڑکیا اے' دل سو، بھج سمندریں ہمپیا اے
کٹھوں حوصلہ لوں تے کج دساں' لہو رنگیا کپھڑا شاہکار ایں توں
سچے رب رسول دے بعد ماںیں' میرے دیس دی گل مختار ایں توں

☆

کسے فلک دا فلک وی جان دا نہیں بن دے زخم نیں بہار ماںیں
تیرے پیراں دی جنت وی جان دی نہیں' تیری گود دے زخم دی سار ماںیں
جے کچھ جانے تے کر بل دی ریت جانے' یا مڑ جان دا رب غفار ماںیں
پاکے نویں نکیل تاریخ نوں توں' میری قوم دے ہتھ مہار دتی
سہرا فتح دا دیس نوں بٹھنے لئی' سدھر لال دے سہرے دی وار دتی

☆

جتھے ظلم دی کُکھ یزید جئے' اوتھے امن دی روشن دلیل ایں توں
ہڑھ موت دے جنہوں نہ ڈھاسکُن' اوس عزم دی سخت فصیل ایں توں
جیہنے فتح دے آن الہام ونڈے' لتھاعرش تھیں کوئی جبریل ایں توں
جیہنے حشر دے بعد وی چمکنا ایں ماںیں' توں ایں اوس خورشید دی ماں
میرے دیس دی مٹی سلکھنی ایں' جیہنے تیرے جیہی جی شہید دی ماں

☆

مشق

- 1- نظم ”شہید دی ماں“ د امرکزی خیال بیان کرو۔
- 2- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو:
اقلیم، پریت، چھمک، توت، شاہکار، ریت، مہار،
ہڈھ، فصیل، سُلکھنی

غزل

گنڈے بیج کے ٹوں مٹھلاں دے اُگن دی اُمید نہ رکھ
جو کُجھ جنڈری دے پیالے وِچ آپ نچوڑیا ای آپے چکھ!
اکھیاں دی بھوری کیہ کُجھ نظروں اولھے رکھدی اے
امبر اُتے نہ اک سورج نہ اک چن نہ تارے لکھ
ویلے کولوں پچھے رہنا بے تینوں منظور نہیں
بند کریں نہ کن کدے وی گھلی رکھیں اپنی اکھ!
مینوں تخت دا رعب نہ دے ٹوں لوبھ نہ دے توں مٹھلاں دا
میتھوں کدے وی ہو نہیں سکدی بچ دی بندیا جھوٹھ دی کچھ!
اندر دی اکھ کھول کے عارف ویکھ اُچ نچ زمانے دی
سدا نہ پربت بھارے ہوندے، سدا نہ ہولے ہوندے لکھ

مشق

- 1- جے کوئی بندہ ویلے دے نال چلنا چاہندا اے تے اوس نوں کیہ کرنا چاہیدا اے؟ ایس غزل دے حوالے نال لکھو۔
- 2- سچ تے جھوٹھ اک دو جے دے اُلٹ لفظ میں ایس طراں دے کُجھ ہو رلفظ ایس غزل وچوں لہجے کے لکھو۔
- 3- بندہ جو کُجھ سچ دا اے اوہو دُھدا اے ایس گل نوں شاعر نے اک شعر وچ بیان کیتا اے اوہ شعر لکھو۔

غزل

بدّل اڈے تے غمِ آسان دیا
 پانی اُترے تے اپنا مکان دیا
 اوتھوں اگے فراق دیاں منزلوں سن
 جتھے پہنچ کے اوہدا نشان دیا
 اوہدے سانبے ایہہ جگ ویران دیا
 اوہناں اکھاں جچ ایسا جہان دیا
 ساڈے حال دی خبر اوہ رکھدا سی
 ساری عمر جیہڑا انجان دیا
 کم اوہو منیر سی مشکلاں دا
 جیہڑا شروع جچ بوہتا آسان دیا

مشق

- 1- غزل دا پہلا شعر مطلع ہوندا اے جیہدے وچ ردیف قافیہ ہوندا اے۔
 ایس غزل دے مطلع وچ آسان تے مکان قافیہ نیں۔
 غزل دے دو جے شعراں وچ کیہڑے کیہڑے قافیہ استعمال ہوئے نیں؟
- 2- غزل دے چوتھے شعر دی تشریح کرو۔

دیس پیار

جیہڑا دریا میرے دیس دیاں خدّاں وچ وگدا اے
اودھا پانی میری جیہڑا نون شہتوں مٹھا لگدا اے

اودھی جی جیہڑی لو اتوں لکھاں سورج وار دیاں
میرے گھر وچ لو وٹن لئی جیہڑا دیوا جگدا اے

ایہدے عیب تے ایہدیاں صفتاں گننے میریاں سدھراں دے
ایہہ چنگا اے یاں بھیڑا اے شملہ میری پگدا اے

پھل تے سبزہ، رکھ تے بوٹے، سوسے دریا نہراں وی
ایس دھرتی دا چچا چچا جنت ورگا لگدا اے

اودھے چوں خشبو آؤندی اے پیار خلوص محبت دی
نرم ہوا دا جیہڑا بُلھا ایس دھرتی تے وگدا اے

ایہدے پاروں رب تچے دے بوہتا نیڑے ہویا واں
رب شہ رگ توں نیڑے وسدا ایہہ تے لہو شہ رگ دا اے

ایہدی مہکاں والی مٹی سُرمد میریاں اکھیاں دا
ایہدا تاریاں بھریا امبر میرے دل نوں ٹھگدا اے

میرا چہرہ میرا راکھا میری عزت میرا ناں
ایہہ دھرتی دا ٹوٹا خورے میرا کیہ گجھ لگدا اے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو۔
حدّاں، لکھاں، صفتاں، سدھراں، سوے، مہکاں،
اکھیاں، عزّت، گہنے، بوٹے، نہراں
جمع بنا کے لکھو۔
- 2- جیبھ، دیوا، چنگا، بھیڑا، شملہ، پگ، خوشبو، بُبھا، راکھا
نظم د امرکزی خیال اپنے لفظاں راہیں بیان کرو۔

اک طالب علم دی دُعا

پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 سُن لے دُعا، سُن لے دُعا
 خوشیاں کھیڈن بت اس گھر وچ
 اس دی اک اک راہ گزر وچ
 اپنے کرم دے پھل وسا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 نفرت سینیاں وچوں دھو کے
 اک لڑی وچ سبھ نوں پڑو کے
 مہکيا ہويا ہار بنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 مولا سارے سر نوں جھکائے
 علم دا چائنہ منگن آئے
 ساڈیاں راہواں نوں رشنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 علم دے شہر دا صدقہ مولا
 بے علمی دا مگے رولا
 کر سبھناں نوں علم عطا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا

مشق

- 1- ایس نظم نوں زبانی یاد کرو۔
- 2- ایس نظم وچ وطن تے علم لئی جیہڑیاں دُعاواں کیتاں گئیاں نیں اوہناں نوں اپنے لفظاں وچ بیان کرو۔

وطن آہلنا رہے سلامت

سونا رُپا، زی وطن دی، میرا مان تران
واہی بیٹی تھمر پاؤندی، گبھرو ڈھولے گان

ہت توں باہر نہ کاج سہیڑو، اوہڑ راہ نہ جاؤ
بے علماں دے ننگے پنڈے، علم دا باناں پاؤ

خُلقِ اخلاق ساج دی ورتوں، تھان تھان وُندوا جا
آل دوال ہنیرے دے وچ، ایہہ ریشاں ورتا

پیار، محبت جگ دی سوہیا، جیون دا دستور
محنت اک اک گھردا چانن، محنت ربّ دا نور

آہلے دے وچ امن ہمیش، باہر جھٹکھر، جھنّب
وطن آہلنا رہے سلامت، رہن سلامت کھنّب

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے اُلت لکھو۔
زی، محبت، چانن، محنت، امن
- 2- لفظاں دی جمع بناؤ۔
وطن، بانا، ہنیرا، رشم، آہلنا
- 3- ایس نظم وچ وطن نوں کاہدے نال تشبیہ دتی گئی اے؟

کیڑے پائے جاواں

جیڑے ویلے گھنٹی میرے
 دی دروازے گھڑکی
 اوے وقت آلازم والی
 گھڑی دھڑا دھڑا دھڑکی
 اتو رتی فون میرے دی
 نبض اچانک پھڑکی
 اُبھڑا ہے ٹی وی دے ویج
 ڈسکو دی اُگ بھڑکی
 بر ٹوں فیر جہاز اک لٹھیا
 دل دی کوٹھی دھڑکی
 اچن چیت اک ہارن گبیا
 ہوو اک بجلی کڑکی
 انج بریک کرپچی کوئی
 ریت رگاں ویج رڑکی
 گھر دے اندر شور شرابا
 رولا سڑکو سڑکی

لوکاں مینوں گھیر لیا، میں کیڑے پائے جاواں
 اتو ایس سے دے ہتھوں گناں نوں ہتھ لاواں

مشق

- 1- شاعر دے پُر سکون ماحول وِچ کس کس شے نے شور شرابہ پیدا کیتا؟
- 2- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وِچ استعمال کرو۔
اُتورتی، ابھڑوا ہے، کوٹھی، اچن چیت، گوکاں، کٹاں نوں ہتھ لانا، کرپچی
- 3- ایس نظم د امریزی خیال لکھو۔

سکھ سنیہڑا

رَبّ رَسُوْل دا نام پُکارو
کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

میرے دیس دیو وسنیکو
میرے سجنو آتے رفیقو
رَبّ دیو بند دیو جگ دیو مینو
ویرے نوں چھڈو پیار الیکو

چَلّو وِچ نہ روڑے مارو
کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

رَل مل کے اک تھیں بہہ جاؤ
وانگ بھراواں جھنیاں پاؤ
کے نہ تیلی لُوتی لاؤ
گھمّر پاؤ ڈھولے گاؤ

پیار دے سوہنے محل اسارو
کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

کے دی ویر نہ پگ اچھالو
تھیں تھیں سانجھ دے دیوے بالو
حکمت نال فولاد نوں ڈھالو
دُجیاں دے لئی جفر وی جالو

دُبدیاں تائیں پار اُتارو
کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

مشق

1- تھلے دتے مصرعیاں دا اُسان پنجابی وِچ مطلب لکھو۔

1- وِریں چھڈ وِپارا لیکو

2- کتے نہ تیلی لُوتی لاؤ

3- چکڑ وِچ نہ روڑے مارو

4- دُبدیاں تائیں پار اُتارو

2- ایس نظم دا مرکزی خیال اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

3- ”چکڑ وِچ روڑے مارن“ توں کیہ مُراد اے؟

غزل

ہے لاکے توڑ نبھاؤں دی فکر ساہ توڑیں
 میں آپ پہنچ گیاں رُکے قتل گاہ توڑیں
 اے اپنی آس اُمیدیں دا حشر دیکھے اج
 میں دل کوں گھیل کے گھن آیاں ہیڈی راہ توڑیں
 کئی صدیں دی مسافت ہے، کیوں طے تھیں؟
 میڈے وجود توں گھن کے ہیڈی نگاہ توڑیں
 میں اپنے منہوں تیکوں چاہے وفا آکھاں
 نہ جیواں شالا دُعا منگاں ایں گناہ توڑیں
 اے دور او ہے جو اوکوں حساب دان آکھو
 نہ آوے جیکوں کٹری وی ٹھیک ڈاہ توڑیں
 قدم قدم تیں شہنشاہیں دے تاج زلدے پین
 اتھاہوں گھن کے محبت دی بارگاہ توڑیں
 میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال
 ہنک ہے وَنجنا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

مشق

1- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ۔

قتل گاہ، حشر، گھیل، شالا، ہنک، وَنجنا

2- ایس شعر دی تشریح لکھو۔

میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال
 ہنک ہے وَنجنا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

زراعتی گیت

سوہنی ہل تے پنجاہی، کیڈا سوہنا لگے ہالی
 سیاس لاؤندا تے دل بھر ماؤندا
 اٹھ تر کے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجاہی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 ایہہ تے بیچدا اے پیلیاں تے بٹیاں ٹوں
 رنگ لاؤندا اے ویہڑیاں تے چٹیاں ٹوں
 سارا دیس ایہدے گن پیا گاؤندا
 اٹھ تر کے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجاہی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 ایسے کنکاں دے ڈھیر آج لائے نیں
 ودھ بُجیاں دے متے وی پکائے نیں
 سوہنا مھنتاں دی جوت اے جگاؤندا
 اٹھ تر کے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجاہی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 نویں ڈھنگ نویں سندراں ٹوں جان دا
 نالے فصلاں دے روگاں ٹوں پچھان دا
 ایہہ تے ویلے نال چیر اے رلاؤندا
 اٹھ تر کے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجاہی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی

مشق

- 1- ایہ گیت زبانی یاد کرو تے سارے جماعتی رُل کے گاؤ۔
- 2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔
ہل، سوہنا، زمیناں، پِیلیاں، بٹیاں، ویہڑیاں،
چَنیاں، کنک، محنت، مَنجی
- 3- تھلے دتے لفظاں دیاں اوازاں والے لفظ لکھو۔
سوہنی، کڈا، ہالی، اٹھ، ول، پِیلیاں، رنگ،
لاؤندا، بنیاں، ڈھیر
- 4- تیجے بندہ مفہوم اپنی زبان وِچ لکھو۔

غزل

رہا گھلائیں موسم ساوے گھرو گھری
خُشبو کھار دی وا جاوے گھرو گھری

☆

ہر ویڑیوں مکاوے ویلا کدورتاں
بُوئے محبتاں دے لاوے گھرو گھری

☆

دُکھ استکی خزاں وانگروں پرانہ رہوے
آوے بہار ہُن جد آوے گھرو گھری

☆

خوشیاں سچیاں دی فیر بھاگوان رُت
ایس شہر آن ڈیرے لاوے گھرو گھری

☆

اکرام ہُن ہنیرا لنگھے نہ ایدھروں
چانن ہمیش پھیرے پاوے گھرو گھری

☆

مشق

1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لفظ لکھو:-

خُشبو، ساوے، خزاں، کدورتاں، ہنیرا

2- تیجے شعروچ شاعر نے جس گل دی تمنا کیتی اے اوس نوں اپنے لفظاں وچ لکھو۔

غزل

گھٹ نہیں اوہ پالن والے ہوندے نہیں
پر بوجھے رکھ پالن والے ہوندے نہیں

اوتھے ڈگن وچ دی لذت ملدی اے
جتھے کول سنبھالن والے ہوندے نہیں

نہیں جواب ضروری ہوندا ہر اک دا
گکھ سوال تے نالن والے ہوندے نہیں

اوہناں دے نال سانجھاں مگدیاں جاندیاں نہیں
جیہڑے دکھڑے جالن والے ہوندے نہیں

جنھاں دے وچ رُکے روانی پانی دی
کھال اچے اوہ کھالن والے ہوندے نہیں

وقت قبول کرے نہ احقر جنھاں نوں
اوہ سکے مڑ ڈھالن والے ہوندے نہیں

مشق

- 1- ایس غزل وچ مطلع کیہڑا اے؟
- 2- ایس غزل وچ ”والے ہوندے نہیں“ بار بار استعمال ہو یا اے۔ شاعری وچ ایہہ نوں کیہ آکھیا جاند اے؟
- 3- مقطع کس نوں آکھدے نہیں؟ ایس غزل دا مقطع لکھو۔
- 4- غزل دے چوتھے شعر دا مفہوم بیان کرو۔

بکرا منڈی

منٹھا: بکرا کہ بکری کہ بھیڑوآں نوں پھڑاں جی

حکم کرو! کدھروں دی واڑے وچ وڑاں جی

ایہہ ویکھو دانہ اک ”اے دن“ مال چوں

ملکوال بولدا جے ایہدے وال وال چوں

ڈیڑھ من پگا ایہدا گوشت بھانویں تول لُو

ایہدے نال بھانویں انگریزی وچ بول لُو

ملک صاحب: گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولناں

ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دندان نال کھولناں

سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں

ٹول ٹیکس سنے مینوں کئے وچ پینا ایں

منٹھا: پے جائے گا آپ نوں ایہہ پندراں ہزار دا

دانہ صاف ستھرا جے تھوٹھ نہیں میں ماردا

ملک صاحب: پندراں ہزار وچ تے کار آجاندی اے

فون لگ جاندا اے بہار آجاندی اے

منٹھا: ہولی بولو ملک صاحب! تھٹ نہ گزارے گا

سُن لیا بکرے تے ڈھڈھ کڈھ مارے گا

تسین گچھ اگے وڈھو میں پچھے ہٹناں

مل والی رستی نوں میں ہور ذرا وٹناں

پندراں ہزار چوں روپیہ گھٹ کر لُو

مک گئی جے ہُن بس فٹو فٹ کر لُو

ملک صاحب: چُپ اوئے گتھاں نال قد پیا منٹاں
اڈے جاندے پنچھی دے پَر پیا گنٹاں
گلاں نیں توں صبح دیاں کنیاں تراشیاں
ساڈے جیے شریفاں نال کریں بدماشیاں
منٹھا: ملک صاحب! تئیں کیہڑے پاسیوں شریف او
اسیں بدماش آں تے تئیں ساڈے چیف او
گل سُنو بُرا نہ منانا میری بات دا
چچی دتاں آج دن اے جمعرات دا
ہُن تئیں بکرے دا بھل جاؤ رستہ
کم کرو ایس توں وی سستا تے تحتہ
منڈی وپوں نکل کے تے شہر وچ وڑکے
لنی جاؤ رستے چوں گُکڑ اک پھر کے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
بھیدُ وَاں، گلاں، گنڈھاں، دندان، گتھاں
- 2- محاوریاں دا مطلب لکھو۔
ہتھاں نال گنڈھاں چاڑھ کے دندان نال کھولنا
اڈ دے پنچھی دے پَر گنتا، گلاں تراشنا
- 3- ایس مکالمے دا مفہوم اپنے لفظاں وچ لکھو۔

ملک صاحب:

گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولناں
ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دندان نال کھولناں
سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
ٹول ٹیکس سنے مینوں کئے وچ پینا ایں

فرہنگ

آ		ب	
آب حیات	سدا دی حیاتی دین والا پانی	بارڈر	سرخد
آساشاں	سہولتاں	بارے	بار بار، متعلق
آلودہ	لہڑ یا ہویا	باکی نار	الہڑ میار
اڈیک	انتظار	بانے	لباس
آہرے لگنا	کے کم کار وچ رجھناں	بانے	فلام
آہنڈ گواہنڈ	پڑوسی	بھانے	پسند آنے
اُپڑنا	پہنچنا	بھاگوان	خوش قسمت
ایہل	درخواست	بھاہ	اگ
اتھرو	آنسو	بھاٹھڑ	الاؤ
اُجڑ	بکریاں دا گلہ	بھاگاں بھری	خوش قسمت
اُچ	وچ	بھنڈار	ذخیرہ، ڈھیر
اچھے	خاص		
اُچیری	اُچی		
اختا ہو کے	تنگ ہو کے		
اُڈم	حوصلہ		
اُساری	تعمیر		
استقامت	پکیائی		
اطاعت	فرمانبرداری		
اک مُٹھ ہونا	اکٹھیاں ہونا		
اکلا پا	تہائی		
اگر چھڑ	اگے چھے		
اگیان	لا علم، جاہل		
اقلیم	سلطنت، ملک		

بھوں گیا	--- گھم گیا، چکرا گیا	پھنچھیر	--- پھنچھی داپنر
بھورا	--- ذرا، تھوڑا	پھنڈیا ہویا	--- پلایا ہویا، مغرور
بھونکے	--- زمین	پھنڈر	--- زخمی
بٹ بٹ	--- حیرانی نال	پھنڈیچر	--- ٹکی بھتی
برادری	--- رشتہ دار	پھرک	--- تڑپ
برگزیدہ	--- چنڈیا ہویا	پچھوتا سس	--- پچھتاویں گا
بدیشی	--- غیر ملکی	ت	
بشر	--- بندہ	تاہنگ	--- انتظار
بلا	--- مصیبت	تڑکے	--- سویرے
بکھا	--- ہوا دا جھوٹکا	تڑنا	--- آکرنا
بولی مارنا	--- طعنہ دینا	تڑکی تازی	--- اعلیٰ نسل دے گھوڑے
بیا	--- دو جا	تصوف	--- روحانی علم
بیلی	--- دوست	تصور	--- خیال
بیعت	--- ہتھ آتے ہتھ رکھ کے وعدہ کرنا	تقویٰ	--- پرہیزگاری، خدا دا خوف
	پ	تلقین	--- ہدایت
پڑائے	--- سکے	تمیز	--- فرق
پت جھڑ	--- خزاں	توکل	--- بھروسہ
پٹیا	--- اپڑیا	توقیر	--- عزت، وقار
پرہت	--- پہاڑ	تھکیواں	--- تھکاوٹ
پسارا	--- کھلارا	تھندے	--- روغنی
پٹھناں	--- نسلاں	ٹ	
پنڈا	--- جسم، جُش	ٹچکر	--- مذاق، طنز
پنگرنا	--- پھٹنا	ٹوہراں	--- شانناں
پیج ہزاری	--- قیمتی، اک عہدہ	ٹھلھ نہ سکیا	--- سہہ نہ سکیا
پکھ	--- ملاوٹ، طرف	ٹ	
پیشانی	--- مٹھا	ٹفانت	--- ریتاں، رسماں، رواج

چوکھی	--- زیادہ	ثناء	--- تعریف
پُہلاں	--- مسخریاں، شرارتاں	ج	
چینیاں	--- چیزاں	جا	--- جگہ، تھاں
چھڑاں	--- لہراں	جائے	--- جا کے
چھمک	--- نرم سوئی	جاں تار	--- جان قربان کرن والا
چھوپے پانا	--- چرخہ کتنا	جلدا	--- بلدا
چھوٹیاں	--- تلواراں	جگراتا	--- رات داجا گنا
چھوین پشت	--- چھوین نسل	جندڑی	--- زندگی
ح-خ		جوکر	--- مسخرہ
حالت زار	--- بھیڑی حالت	جون	--- شکل، قسم
حرص	--- لالچ	جھانجھ جھیرے	--- جھگڑے
حمد	--- اللہ دی تعریف	جھبے	--- جھپتی
خانوادہ	--- خاندان	جھڑی لگنا	--- مسلسل بارش ہونا
خطاب	--- عزت والا ناں	جھلکارا	--- درشن
خفیہ	--- لگیا ہویا	جھنبنا	--- مارنا
خورشید	--- سورج	جھنڈ	--- بچے دے وال
خورے	--- شاید	ج	
خیانت	--- بے ایمانی	چا	--- خوشی
و		چارا	--- علاج
دنگیر	--- ہتھوڑاں والا	چاہت	--- محبت
دلاسہ	--- تسلی	چاہوان	--- چاہن والا، خواہش مند
دلدر	--- دکھ	چپے چپے تے	--- تھاں تھاں تے
دلیر	--- دلیز	چتارن	--- ورد کرنا
دھوڑ	--- مٹی گھٹا	چٹ کپڑیے	--- سفید پوش
دھن	--- دولت	چرخ	--- اسمان
دھرم	--- مذہب	چنتا	--- فکر

دھریائے	پیا سے	سرفروش	جان باز، جان قربان کرن والا
دھرتی	زمین	سردار	آقا
دھیا	اے بیٹی	سدا	بلاوا
ڈ		سدھراں	خواہشاں
ڈگوری	سوئی	سُفنا	خواب
ڈوبھگائی	گہرائی	سکھنا	خالی، کلا
ڈیہند	دن	سے	ویلے
ر		سنگ	ساتھ
راکھی	حفاظت	شگتی	ساتھی
رت	موسم	سنگھ	گلا، حلق
رُپا	چاندی	سنسار	دُنیا
رشناں	کرناں	سُنیا	پیغام
رُشنا	چمکا	سوئی	زیادہ
رُکھاں	درختاں	سو بھا	خوبصورتی
رمز	اشارہ	سوکھ	سکھ
رولا	شور	سول	درد، تکلیف
ریت	رسم	سولی	پھانسی
رُجھ گیا	مصرف ہو گیا	سُو ہے	لال، سُرخ
ز		سہج	اسان، آہستہ
زمی	زمین	سہل	آہستہ، اسان
زُہد	عبادت	سیانا	عقل مند
س		سیہان	پہچان
سانگے	واسطے	ش	
سا کا چاری	رشتہ داری	شالا	اللہ کرے
ساکنیاں	رشتہ دار عورتاں	شباب	جوانی
ساوے	ہرے	شرک	کفر

شرماکل	--- شرمیلا	ک
شریکا	--- برادری	کارکن
شعور	--- سمجھ، عقل	--- کم کرن والا
شفاعت	--- سفارش	کتابچہ
شملہ	--- طُڑہ	--- فلی کتاب
شوہ	--- خاوند، مالک	بکنا
	ص۔ض	--- ڈھکنا
صباح	--- سویر	کال
صبون	--- صابن	--- قحط
صندلی	--- ٹکلی بھی دی قسم	کاغذی
صوم	--- روزہ	--- انگلی بھی
ضبط	--- روکنا	کرتب دکھانا
	ع۔غ	--- تماشہ دکھانا
عالم	--- حالت	ٹھکی
عاصیا	--- اے گنہگار	--- ٹھکی
عجز	--- عاجزی	کنگال
عدل	--- انصاف	--- غریب، محتاج
عرفان	--- پہچان	کھوڑے
عزم	--- حوصلہ، ارادہ	--- جھوٹے
عظمت	--- وڈیائی	کوسنگ
غفار	--- بخشش والا	--- دشمن
غم گسار	--- غم و نڈن والا	کھوکاں
	ف	--- لاٹھی
فراق	--- وچھوڑا	کھنڈن
فصیل	--- دیوار	--- کھنڈ
فیض	--- برکت	کھنڈن
		--- کھنڈ
		کھنڈر
		--- چٹا سفید
		کھسہ
		--- خاک، مٹی
		ککھ نہ رہنا
		--- کچھ نہ رہنا
		کچھر
		--- رہن سہن
		ق
		قلب
		--- دل
		قیادت
		--- رہنمائی
		گ
		گجھرو
		--- جوان
		گرہستی
		--- گھٹی
		گیر
		--- دور، پھیرا

گورستان	قبرستان	مسافت	پنڈا، سفر
گھٹنا	ڈالنا	معرفت	پہچان
گراں	پنڈ	مستحق	حقدار
گھسمیلا	میلے رنگ دا	مَسیر	ماسی دا پتھر
گھیل کے	کھج کے	مشال	مشعل
ل		مشنڈا	ہٹا کٹا، بد معاش
لچھن	طور طریقے	من موہنا	دلکش
لکھاں	تحریر کراں	مولے	میلے
لکمر	لاکارنا	مویں	میں وی
لو بھ	لاچ	مُشک	خوشبو
لو	چانن	مٹھرا	مٹھا
لیٹراں	کپڑے	معبود	جہیدی عبادت کیلئے جاوے
لیکھ	قسمت	معروف	مشہور
م		من	دل
مان تران	فخر	منگ	مطالبہ
مانک	موتی منکے	مُوکَل	وکیل کرن والا
مانگ	والاں وچ چیر	مہاجر	ہجرت کرن والا
مبلغ	تبلیغ کرن والا	مہار	واگ، اُونٹ دی تکیل
محکم	پکی	ن	
میتھی	مقرر	ناراں	ٹھیا راں
متا پکانا	فیصلہ کرنا	نت	ہمیش
متر	دوست	نگہدار	محافظ
متیں	عقل دیاں گلاں	نمانا	وچارا
مڈھلی	بنیادی	نڈھے	منڈے
مڑ	فیر، دوبارہ	نیمھی	ہلکی
مساوات	برابری	نکھٹ	تھک بار جانا

نوٹکا	--- انوکھا	وساہ	--- بھروسہ
و		ولا کے	--- مڑ کے
واڑ	--- کنڈیاں دی واڑ یا احاطہ	وسنیک	--- وسن والے
واویلے	--- رونا دھونا	وسوں	--- رہن سہن
واہی وان	--- کسان	وسیب	--- رہن سہن
وَت	--- دوبارہ	ہ	
وٹ	--- غصہ	ہڑھ	--- سیلاب
وٹی وٹی	--- رُسی ہوئی	ہتک	--- بے عزتی
وخت	--- مصیبت، مشکل	ہکا بکا	--- حیران
وعظ	--- تقریر، نصیحت	ہما تڑ	--- ساڈے جیہے
ونجنا	--- جانا	ہمینا	--- تھکنا
ونگار	--- بلاوا	ہنجو	--- اتھرو
وڈیانا	--- عزت دینا	ہوکا	--- آہ بھرنا
ورشہ	--- پیودادے دی جائداد		

کتابیات

ناں کتاب	لکھاری/ترتیب کار	چھاپن ہار	چھاپن داور ہا
ابیات باہو	پروفیسر ڈاکٹر سلطان الطاف علی	حضرت غلام دنگیر اکادمی	1988
احسن القصص	مولوی غلام رسول عا لپوری	پنجابی ادبی اکادمی لاہور	1961
اکلا پے داسافر	عارف عبد المتین	ٹیکنیکل پبلشرز، لاہور	1972
بیلے بیلے	احمد ظفر	ملکتیہ نو، روالپنڈی	1964
پانی وچ مدھانی	عبیر ابو ذری	عبیر ابو ذری، فیصل آباد	1994
دیوان گشتہ	میاں مولانا بخش کشتہ	میاں مولانا بخش کشتہ اینڈ سنز لاہور	1958
ڈو گتھے پنڈے	پیر فضل گجراتی	اشاعت کدہ۔ گجرات	1963
سستی پنوں	ہاشم شاہ	پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور	1985
سک مڑاں دی	حقیظ تائب	عزیز پبلشرز، لاہور	1979
ستاراں دن	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	عزیز پبلشرز، لاہور	1965
فجراں	رؤف شیخ	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1994
کلام شاہ مراد	شاہ مراد خان پوری	بزم ثقافت، چکوال	1966
کالے روہ جتھی صرف	اقبال سوکزی	انڈس پبلی کیشنز ڈیرہ غازی خان	1978
کافیاں شاہ حسین	شاہ حسین لاہور	ملکتیہ پنچد ریا۔ لاہور	1964
کل کلام	منیر نیازی	ماورئی پبلشرز، لاہور	1988
کافیاں بلھے شاہ	سید بلھے شاہ	لوک ورثہ، اسلام آباد	1980
کلیات خوبہ فرید	خوبہ غلام فرید	پنجابی ریسرچ اکادمی، لاہور	1974
مہینہ وار لہراں شریف کنجاہی نمبر	ڈاکٹر سید اختر حسین اختر	ملکتیہ لہراں، لاہور	1996
نویاں زمیناں	اکرام مجید	مسلم پنجابی مجلس فیصل آباد	1990
ہمارے قائد	منظور حسین عباسی	ہجری مطبوعات کمیٹی اسلام آباد	1401
کی مدنی ماہی	قدر آفاق	اردو پنجابی محفل لاہور	
منزلاں	ڈاکٹر رشید انور	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1968
ہیر وارث شاہ	مرتبہ عبد العزیز باریٹ لاء	پنجابی ادبی اکادمی، لاہور	1964
مثنوی مولانا روم	دفتر اول مولانا روم	ملکتیہ اردو ادب، لاہور	1958
گھر دابوہا	غلام رسول شوق	فیصل آباد	1990
بکرا منڈی	ڈاکٹر انعام الحق جاوید		